

iletiřim

LEV TOLSTOY

T O P L U E S E R L E R I 4

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

ÇEVİREN ERGİN ALTAY

NADINE GORDIMER'İN ÖNSÖZÜ VE
EDWARD WASIOLEK'İN SONSÖZÜYLE

İçindekiler

Timsah - Dostoyeski

Lazarus – Leonid andreyev

İvan İlyiç'in ölümü - Tolstoy

Ivan İlyiç'in Ölümü

Lev Tolstoy

Adliye Sarayı'nda Melvinski davasına bakan yargıçlar ile savcı duruşmaya ara vererek Ivan Yegoroviç Şabak'ın odasında toplandılar. Konuşma döndü dolaştı ünlü Krasovk davasına geldi. Fiyodor Vasilyeviç, dosyanın kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla kapatılmasını şiddetle savunurken, Ivan Yegoroviç kendi görüşünde direniyordu. Ta baştan beri tartışmaya katılmamış bulunan Piyotr Ivanoviç ise, eline az önce aldığı resmi Adliye gazetesini gözden geçirmekteydi. Birdenbire, "Baylar, Ivan İlyiç ölmüş!" dedi. "Doğru mu söylüyorsunuz?" "İşte, okuyun!..."

Taze mürekkep kokan gazeteyi Fiyodor Vasilyeviç'e uzattı.

Siyah çerçeve içinde şunlar yazılıydı: "Praskovya Fiyodorovna Golovina, sevgili kocası, yargıç kurulu üyesi İvan İlyiç Golovin'in 4 Şubat 1882 günü yaşama gözlerini yummuş olduğunu tüm akraba ve dostlarına duyurur. Cenaze töreni Cuma günü öğleden sonra saat birde yapılacaktır."

Ivan İlyiç, odada bulunanların meslektaşydı. Hepsi de onu severdi. Birkaç haftadır hasta yatıyor, hastalığının iyi olmayacağı söyleniyordu. Henüz görevinden ayrılmamakla birlikte, ölümü durumunda onun yerine Alekseyev'in, Alekseyev'in yerine ise Vinnikov'un ya da atabeyin atanacağı söylentileri dolaşmaktaydı. Bu nedenle, Ivan İlyiç'in öldüğünü öğrenir öğrenmez odadaki bayların ilk aklına gelen, bu ölümün kendilerinin ve tanıdıklarının makam değiştirmesi, rütbe yükselmesi bakımından ne gibi bir etkisinin olacağıydı.

Fiyodor Vasilyeviç, "Artık ya Ştabe'in ya da Vinnikov'un yerini alırım. Zaten çoktandır söz veriyorlar. Daire değişikliği bir yana, yılda sekiz yüz rublelik bir ücret artışı da olacak," diye geçiriyordu içinden.

Piyotr İvanoviç ise, "Kaynımın Kaluga'ya atanmasını sağlayabilirim artık. Karım çok sevinecek. Böylece kardeşi için bir şey yapmadığımı söyleyemez," diye düşünüyordu. Piyotr Ivanoviç bir an için düşüncelerden sıyrılarak, "Zavallının yataktan kalkamayacağını biliyordum. Yazık oldu," dedi. "Doktorlar bir türlü tanı koyamadılar. Daha doğrusu her biri başka bir şey söyledi. Onu son gördüğümde düzelecekmiş gibi bir hali vardı."

90

"Adamcağızı bayramdan beri göreyim dedim, nedense fırsat bulamadım."

"Malı mülkü var mıydı bari?"

"Karısının bir şeyleri var sanıyorum, ama önemsiz.

"Cenazeye gitsek iyi olur. Çok da uzakta oturuyorlar."

"Sizin evden, demek istiyorsun. Sizin evden herkes uzak."

Şabak'a gülümseyerek bakan Piyotr Ivanoviç, "Nehrin öbür yakasında oturuyor olmamı bir türlü bağışlamadınız," dedi. Böylece kentte mahallelerin birbirine uzaklığı üstüne konuşa konuşa duruşma salonuna geçtiler. Bu ölüm olayının zihinlerde uyandırdığı çeşitli makam değişikliği ve yeni bir göreve geçme düşünceleri bir yana, yakın bir tanıdığın ölmüş olması, hepsinde, her zaman olduğu gibi, 'iyi ki ölen ben değilim de o' yollu sevinç dolu bir duygu uyandırmıştı.

Her biri, "Gördün mü, adam ölüp gitti! Ama ben yaşıyorum," diye düşünüyor ya da içinden böyle geçiriyordu. Bu arada, Ivan İlyiç'in dostları diyebileceğimiz yakın arkadaşları, zorunlu ve sıkıntılı bir

nezaket borcunu yerine getirmek için de olsa, cenaze törenine katılmak, ölenin dul karışma baş sağlığına gitmek gerektiğini anımsadılar. Ivan İlyiç'in en yakın dostları Fiyodor Vasilyeviç ile Piyotr Ivanoviç'ti.

Piyotr Ivanoviç, Hukuk Okulu'ndan beri Ivan İlyiç'in arkadaşıydı, kendini ona karşı her bakımdan borçlu sayıyordu.

91

Öğle yemeğinde karısına Ivan İlyiç'in öldüğünü, artık kardeşini kendi eyaletlerine aldirabileceğini söyledikten sonra, dinlenmek için uzanacağı yerde frakını giydi, Ivan İlyiç'in evine yollandı. Ivan İlyiç'in evinin önünde bir kupa arabası ile iki fayton duruyordu. Evin girişinde, vestiyerde, üstü simle, sırmayla işlemeli, püsküllü bir tabut kapağı duvara yaslanmıştı. Siyahlar giyinmiş iki kadın kürklerini çıkarıyordu. Bunlardan biri Ivan İlyiç'in kızkardeşi idi, Öteki ise onun tanımadığı bir bayan. Ivan İlyiç'in arkadaşlarından Schwarz o sırada merdivenlerden aşağı inmekteydi. Schwarz yukarıdan Piyotr İvanoviç'i görür görmez durdu. "Ivan İlyiç aptalca bir iş yaptı, biz onun gibi enayilik eder miyiz?" dercesine göz kırptı, İngiliz usulü favorilerinin çevrelediği yüzü ve frakının içindeki sırm gibi ince bedeniyle Schwarz'ın çıtkırıldım bir kibarlığı vardı. Uçarı tavırlarına uymayan bu kibarlığın burada hiç uygun kaçmadığını düşündü Piyotr Ivanoviç. Piyotr Ivanoviç kadınların öne geçmesine izin vererek arkalarından merdivene tırmandı. Schwarz yukarıda durmuş onu bekliyordu. Piyotr Ivanoviç onun niçin durduğunu anladı, herhalde o akşam vint¹ oynayacakları yeri söyleyecekti. Yüksek görevliler, Ivan İlyiç'in dul karısının yanına gittiler; ciddi bir yüz takınmaya çalışarak dudaklarını ısırarak Schwarz ise, gözlerinde oynak bir parıltı, kaş göz hareketiyle Piyotr Ivanoviç'e ölünün konulduğu odayı gösterdi.

1) Vint; bir iskambil oyunu, (ç.n.)

92

Piyotr Ivanoviç, böyle durumlarda sıklıkla olduğu gibi, ölünün yanında ne yapacağını kestiremeden odaya girdi. Aklına gelen ilk şey istavroz çıkarmanın bir sakıncasının olmayacağıydı. İstavroz çıkarırken aynı zamanda öne eğilmek gerekip gerekmediğini bilmediği için orta yolu seçti: Odaya girerken eliyle istavroz çıkarmaya, bir yandan da eğilir gibi yapmaya başladı. El ve baş hareketlerinin izin verdiği ölçüde odayı gözden geçirmeye çalıştı. Ölenin yeğeni olabilecek, bir tanesi kolejli iki delikanlı, istavroz çıkararak dışarı doğru yürüyorlardı. Put gibi kımıldamadan duran, yaşlı bir kadın vardı köşede. Kaşlarını garip bir biçimde havaya kaldırmış başka bir kadın ise onun kulağına bir şeyler fısıldıyordu. İri yapılı, uzun redingotlu, genç bir papaz, yüzünde, 'Dünya bana vız gelir!' diyen bir ifadeyle bağıra bağıra dua okuyordu. Evin mutfak işlerine bakan uşak Gerasim, yerlere bir şeyler saçarak Piyotr İvanoviç'in Önünden sessizce geçti. Piyotr İvanoviç saçılan şeyleri görünce, bozulmaya başlayan cesedin hafif kokusunu hissetti. Ivan İlyiç'i son ziyareti sırasında, mutfak işlerine bakan bu köylü uşağı, hastanın odasında hastabakıcı olarak görmüştü; İvan İlyiç onu çok severdi. Piyotr İvanoviç istavroz üstüne istavroz çıkarıyor; tabut, papaz ve köşedeki masanın üstüne konulmuş aziz tasvirlerine doğru hafifçe öne eğiliyordu. Eliyle istavroz çıkarma işinin bir hayli uzadığını anlar anlamaz biraz durakladı, Ölüye bakmaya başladı. Bütün ölümler gibi, katılan organları olanca ağırlığıyla, içi bezle kaplı tabuta yatırılan ölü başı

93

bir daha kalkmamacasına yastığa gömülmüştü. Bütün ölümler gibi, çökük şakaklarının üstündeki

saçları dökülmüş, balmumu sarısı alnı daha da tümsekleşmişti; burnu ise üstdudağının üzerinde güçlkle duruyor gibiydi. Son gördüğü günden beri İvan İlyiç çok değişmiş, daha da zayıflamıştı; ama yüzü bütün ölülerinki gibi, canlı olduğu zamankinden daha güzel, en önemlisi daha görkemli bir görünüşe bürünmüştü. Bu yüzde, yapılması gereken şeyi doğruluğuna inanarak yapanların kendinden emin ifadesi vardı. Yüzün duruşunda, ayrıca, yaşayanlara bîr sitem, bir anımsatma isteği okunuyordu. İvan İlyiç'in yüzünde okunan anımsatma isteği Piyotr Ivanoviç'e yersiz, en azından onunla ilgili değilmiş gibi geldi. Birden içinde tatsız bir duygu kabardı; davranışının nezaket kurallarına uymadığını bile bile, ivedi bir hareketle bir kez daha istavroz çıkararak geriye döndü, kapıya doğru yöneldi. Schwarz onu holde beklemekteydi; ayaklarını genişçe iki yana açmış, elleri arkasında, silindir şapkasıyla oynuyordu. Schwarz'm şık giyimi içinde tertemiz, hoppa görünüşü Piyotr İvanoviç'i biraz canlandırdı. Piyotr Ivanoviç arkadaşının böyle sersemletici duygulara pabuç bırakacak türden olmadığını hemen anladı. Onun yalnız bu duruşu bile, Ivan İlyiç'in cenaze töreninin, onların düzenli oturumlarını bir kerecik bile olsa dağıtmaya yetecek bir neden olmayacağını gösteriyordu. Yani uşak şamdana yepyeni dört mum koyarken, bir deste kâğıt açıp bu akşam da oyuna oturmalarını hiçbir şey engelleyemezdi.

94

Zaten böyle bir olayın hoş bir akşam geçirmelerine engel olacağım düşünmek bile yersizdi. Schwarz, Piyotr Ivanoviç önünden geçerken Fiyodor Vasilyeviç'in evindeki vint partisine katılmasını fısıltıyla söyleme fırsatını kaçırmadı. Ne yazık ki Piyotr Ivanoviç o günkü oyuna katılamayacaktı. Bütün çabalarına karşın gövdesinin belden aşağı genişlemesini önleyemeyerek şişmanlamış, şimdi de siyah bir tülle örttüğü başına kadar karalara bürünmüş olan, Ivan İlyiç'in orta boylu dul karısı Praskovya Fiyodorovna, kaşları tabutun önünde duran kadının gibi tuhaf bir hiçimde havaya kalkık, hanımlarla birlikte ölünün odasına yürürken, "Tören hemen başlayacak, içeri buyurun," dedi. Schwarz, kadının önerisini kabul edip etmediği anlaşılamayan bir hareketle eğilerek durakladı. Praskovya Fiyodorovna, Piyotr İvanoviç'i tanıyınca içini çekti, iyice yanına sokulup elini tutarak, "Biliyorum, Ivan İlyiç'in gerçek dostu sizdiniz..." dedi. Piyotr İvanoviç'ten bu sözlerine uygun bir davranış beklercesine baktı. Piyotr Ivanoviç içeride nasıl istavroz çıkarmanın gerektiğini anlamışsa, burada da iç çekmenin, kadının elini sıkmanın ve, "Bana güveniniz!" demenin kaçınılmazlığını anlamıştı. Düşündüğü gibi de yaptı. Öyle yapınca istediği sonucu elde ettiği hissetti. Kendisi de duygulanmıştı, kadın da. Kadın ona, "Tören başlamadan biraz çıkalım," dedi. "Sizinle konuşacaklarım var... Kolunuzu verin.

95

Piyotr İvanoviç kolunu uzattı, ona üzüntüyle göz kırpan Schwarz'ın Önünden geçerek kadınla yan yana başka bir odaya yürüdüler. Schwarz'ın oynak bakışı; "Gördün mü vintin âlâsını? Eh, kusura bakmayın, biz de başkasını buluruz. Yakanızı kurtarır gelerseniz beşli oyuna geçeriz," diyordu. Piyotr Ivanoviç daha bir derinden, üzgün üzgün içini çekti. Praskovya Fiyodorovna şükranla kolunu sıktı. Pembe duvar kâğıtlarıyla kaplı, içinde hüznün saçan bîr lambanın yandığı konuk odasına girerek masaya oturdular. Kadın divana geçti, Piyotr Ivanoviç ise yayları bozulduğu için altında bir türlü düzgün durmayan pufa ilişti. Praskovya Fiyodorovna, önceden ona sandalyeye oturmasını söylemek istemiş, ama bunun durumuyla uyuşmayacağını düşünerek vazgeçmişti. Piyotr Ivanoviç pufa otururken İvan İlyiç'in bu odayı yeni baştan özene bezene düzenlediğini, yeşil yaprak desenli pembe duvar kâğıdını almadan önce bu desenin odaya yakışıp yakışmayacağını ona sorduğunu anımsadı. Konuk odası mobilyalarla, bir sürü ıvır zıvırla ağzına kadar doluydu. Masanın yanından geçip divana otururken kadıncağızın siyah mantosunun üstündeki siyah tül, bir sandalyenin oymasına takılmıştı.

Piyotr Ivanoviç tülü kurtarmak için doğrulayım derken altındaki puf kabarak onu yukarı itmeye başladı. Ama kadın tülünü kendisi kurtarmaya çalıştığı için Piyotr Ivanoviç yerine oturarak ayaklanan pufu altında ezdi. Ama tül bir türlü kurtulmuyordu; Piyotr Ivanoviç bir daha kalktı, puf gene ayaklanarak bu sefer çatırdamaya başladı. Tülü takıldığı pürüzden kurtarınca kadın temiz patiska bir mendil çıkardı, ağlamaya başladı.

Tülün kadının başına açtığı iş, pufla olan kavgası, Piyotr Ivanoviç'in acıma duygularını bastırdığı için ortada somurtup duruyordu. Onları bu güç durumdan kilerci Sokolov kurtardı. Sokolov, Praskovya Fiyodorovna'nın mezarlıkta ayırttığı yerin iki yüz ruble tuttuğunu söylemeye gelmişti. Kadın ağlamayı keserek kurbanlık koyun çaresizliğiyle Piyotr Ivanoviç'e baktı. Fransızca, durumlarının iyice güçleştiğini söyledi. Piyotr Ivanoviç, 'Ne yaparsınız?' gibisinden sessiz bir işaret yaptı.

Kadın cömert görünmeye çalışarak, aynı zamanda ölgün bir sesle, "Sigara buyurun," dedi. Sonra da Sokolov ile mezar işini görüşmeyi sürdürdü.

Piyotr Ivanoviç sigarasını içerken kadının önceden mezar için yer fiyatlarını inceden inceye soruşturduğunu, alınacak yerle ilgili kararını çoktan verdiğini öğrendi. Kadın, mezar işini bitirdikten sonra ilahici çağırılması konusunda yapılması gerekenleri söyledi. Sokolov dışarı çıktı. Kadın, masanın üstünde duran albümleri bir kenara iterken, "Her işimi kendim görmek zorundayım," dedi. Piyotr Ivanoviç'in sigarasının külü mobilyanın üzerine düşmek üzereyken kütblasını aceleyle konuğun önüne sürdü. "Üzüntülüymü diye para işleriyle uğraşmadığımı söylemek doğru olmaz. Beni avutmasa bile

97

oyalayan tek şey, işte kocamla ilgili bu gibi işler oluyor."

Böyle diyerek, ağlayacakmış gibi yeniden mendilini çıkardı. Ama birden kendini zorlarcasına silkinip toparlandı, sakın bir sesle konuşmaya başladı: "Sizi buraya bir dileğimi iletmek için çağırdım." Piyotr Ivanoviç altında kımıldamaya başlayan yayların fazla ileri gitmesine meydan vermeden biraz doğrularak kadının önünde eğildi. "Son günlerde kocam çok acı çekti." "Ya? Neden?"

"Hem de ne acılar! Dakikalar değil, saatlerce durmadan bağırdı. Son üç günkü bağırtısının ardı arkası kesilmedi. Dayanılacak gibi değildi. Günlerce nasıl dayandığıma ben bile şaşıyorum. Çılgınlıkları üç kapının ötesinden işitiliyordu. Ah, neler çektiğimi bir bilerseniz!..." "Bilinci yerinde miydi?"

"Son anına kadar. Ölümüne çeyrek saat kala hepimizle vedalaştı, hatta Volodya'yı yanından götürmemizi bile istedi."

Kendisinin ve karşısındaki kadının utanmadan rol yaptıklarını bilmesine karşın, önce afacan bir çocuk, sonra bir okullu, daha sonra da bir iş arkadaşı olarak çok yakından tanıdığı birinin acı çektiğini düşünmek Piyotr Ivanoviç'e birden büyük bir ürperti verdi. Ölünün burnunu üst dudağına doğru itersesine tümsekleşen alını bir kez daha gözünün önüne gelince, kendi kendinden korkmaya başladı.

"Uç gün süren korkunç acılar ve ölüm,.. Bu durum her an. hatta hemen şimdi benim de basıma gelebilir," diye düşününce içi korkuyla doldu. Ama bunun hemen arkasından, nasıl olduğunu anlamadan, bu olayın kendisinin değil, Ivan İlyiç'in başına geldiğini, kendisine böyle bir şeyin olmaması gerektiğini ve olmayacağını, Schwarz'ın yüzünden de anlaşılacağı üzere, kötü şeyler düşünerek karamsarlığa düşmenin yersizliğini aklına getirdi. Bunu düşününce rahatladı ve ölüm kendisiyle değil de yalnız Ivan İlyiç'le ilgili bir şeymiş gibi arkadaşının nasıl öldüğünü inceden inceye sormaya başladı. Kocasının çektiği gerçekten korkunç bedensel acıları bütün ayrıntılarıyla anlattıktan sonra — Piyotr Ivanoviç bu acıların nasıl bir şey olduğunu en azından Praskovya Fiyodorovna'nın sınırlarının böylesine yıpranmasından anlamıştı— dul kadın asıl konuya geçmenin gerektiğini düşünerek, "Ah, Piyotr Ivanoviç," dedi. "Ne kadar zor, ah, ne kadar zor bir durumdayım, bilerseniz!..." Sonra da ağlamaya başladı. Piyotr Ivanoviç içini çekerek ağıtın sonunun gelmesini bekledi. Kadın mendiliyle burnunu şilince bir kez daha, "Bana güveniniz..." dedi. Bunun üzerine kadın yeniden konuşmaya başlayarak ondan istediği şeyi anlattı. Kocasının arkadaşından Öğrenmek

istediği, Ivan Ilyiç'in ölümü üzerine hazineden dul aylığı almanın yollarıydı. Dul aylığı almanın yollarını Piyotr İvanoviç'ten öğrenmek istiyormuş gibi bir tavır takınmakla birlikte konunun inceliklerim ondan daha iyi bildiği gözden kaçmıyordu. Kocasının ölümü üzerine hazineden ne kadar para verileceğini de

99

biliyordu, ama onun asıl öğrenmek istediği, daha yüklüce bir dul aylığının bağlanıp bağlanamayacağıydı. Piyotr İvanoviç bir çıkar yol bulmaya çalışırcasına bir süre düşündü, sonra cimriliğinden dolayı hükümete söverek, istenilenin mümkün olamayacağını söyledi. Bunun üzerine kadın bir daha içini çekti, ziyaretçisinden kurtulmaya çalışmanın yollarını aramaya başladı. Adam bunu anladı, sigarasını söndürdü, kadının elini sıkarak hole çıktı.

Bir duvarında Ivan Ilyiç'in pek beğendiği kelepir saat asılı yemek odasına girince orada papazı, törene gelen birkaç tanıdığı ve Ivan Ilyiç'in yetişkin kızını gördü. O da karalara bürünmüştü, zaten ince olan beli yas giysileri içinde daha da ince duruyordu. Somurtkan, kararlı, öfkeli bir görünüşü vardı. Piyotr İvanoviç'e, bir suçluya selam verir gibi eğilerek selam verdi. Kızın arkasında ise, işittiğine göre, nişanlısı olan, yalandan tanıdığı, zengin bir aileden genç bir sorgu yargıci dikiliyordu. Onun da yüzünde aynı küskün ifade vardı. Piyotr İvanoviç üzgün bir yüzle herkesi selamladıktan sonra ölünün bulunduğu odaya geçmek üzereydi ki, Ivan Ilyiç'in tıpkı kendine benzeyen kolejli oğlu merdivenin başında görüldü. Piyotr İvanoviç'in Hukuk Okulu'ndan² tanıdığı küçük İvan İlyiç'in ta kendisiydi bu çocuk. Ağlamaklı gözleri, on üç, on dört yaşlarında, suç işlemiş çocukların gözlerini andırıyordu. Oğlan, Piyotr İvanoviç'i görünce surat astı, kızaran yüzünü

2) Ortaokuldan sonra gidilen meslek okulu, (ç.n.)

100

buruşturdu. Piyotr İvanoviç, çocuğu başıyla selamladıktan sonra Ölünün odasına girdi. Cenaze töreni sürerken mum ışıkları, inlemeler, günlük kokusu, gözyaşları, hıçkırıklar birbirine karıştı. Piyotr İvanoviç, başı eğik, gözlerini önündeki ayaklara dikerek somurtuyordu. Bir kerecik olsun başım kaldırıp ölüye bakmadı, içinde gittikçe zayıflayan karamsar duyguya kendini kaptırmadı, dışarıya ilk çıkanlardan biri de o oldu. Sofrada kimsecikler yoktu. Mutfak uşağı Gerasim, ölünün odasından dışarıya fırladı, güçlü elleriyle bütün kürkleri karıştırarak Piyotr İvanoviç'inkini bulup çıkardı. Piyotr İvanoviç bir şey söylemiş olmak için, "Ne var, ne yok, Gerasim?" dedi. "Beyefendi için çok üzülür mü?"

"Tanrı'nın emri. Hepimizin gideceği yer orası." Gerasim bunları söylerken, eksiksiz iki sıra beyaz dişlerini de göstermişti. Sonra işi başından aşkın birinin ivcenliğiyle kapıyı açtı, arabacıya seslendi. Piyotr İvanoviç'in arabaya binmesine yardım ettikten sonra yapılması gereken bir şeyi anımsamış gibi, yeniden eve doğru seğırtti. Günlük, ceset ve fenol kokusundan sonra temiz havayı ciğerlerine doldurmak Piyotr İvanoviç'in çok hoşuna gitti.

"Nereye emredersiniz?" diye sordu arabacı. "Daha vakit erken, Fiyodor Vasilyeviç'e uğrayayım bakayım."

Oraya vardığında arkadaşları tam birinci partiyi bitirmek üzereydiler; o nedenle beşinci oyuncu olarak aralarına girmesi kolay oldu.

101

II

Ivan İlyiç'in sona eren yaşamının öyküsü yalın ve olağan olduğu kadar korkunçtu. Tam kırk beş yaşında, yargıçlar kurulu üyesi olarak dünyaya gözlerini yummuştu.

Ivan İlyiç, Petersburg'da çeşitli daire ve bakanlıklarda görev yapmış olan bir memurun oğluydu. Babasının meslek yaşamı, Önemli bir işi yürütemeyecekleri açıkça belli olduğu halde, uzun hizmet yılları ve eriştikleri mevki dolayısıyla memurluktan atılamayan, bu nedenle de uydurma makamlar yanında, onları çok uzun süren yaşlılıklarının son anına kadar yaşatacak beş altı binlik uyduruk ücretler alan insanların meslek yaşamının bir benzeri olmuştu. Üçüncü dereceden memur İlya Yefimoviç Golovin ayrıca bir sürü gereksiz kuruluşun gereksiz bir üyesiydi.

İlya Yefimoviç'in üç oğlu vardı. Ivan İlyiç ailenin ikinci oğluydu. En büyükleri başka bir bakanlıkta çalıştığı halde meslek yaşamı babasınınkinin aynısı olmuş, ücretlerin kendi kendine yükseldiği bir dereceye iyice yaklaşmıştı. Üçüncü oğlu beceriksizin biriydi. Girdiği bütün işlerde bir terslikle karşılaşmış, şimdi de demiryolu işletmesine geçmişti. Gerek babası, gerekse ağabeyleri, en çok da onların karıları üçüncü oğlandan nefret etmekle kalmıyorlar, pek zorunlu olmadıkça onun adını dahi anmaktan kaçınıyorlardı. Ailenin tek kızı ise, babaları gibi başkentte bakanlık memuru olan Baron Gref'le evliydi.

102

Ivan İlyiç için 'le phenix de la famille' derlerdi. Ne ağabeyi gibi titiz ve soğuk, ne de küçük kardeşi gibi akıllı bir karış havadaydı. Onların ortası bir şey; zeki, afacan, canayakın, terbiyeliydi. Küçük kardeşiyle birlikte Hukuk Okulu'na girmişler; öteki beşinci sınıftan kovulduğu halde, o, okulu başarıyla bitirmişti. Hukuk Okulu'nda nasıl bir çocuksa, yaşamı boyunca da öyle kalmıştı: Yetenekli, şen, sıcakkanlı, girgin, görevi saydığı şeyi sonuna kadar götüren bir adam... Onun görev olarak gördüğü şey, üstlerinin görev saydıklarının aynısıydı. Ne çocukken, ne de sonraları başkalarına yaltaklanan biri olmuştu; ama küçüklüğünden beri, ışığa koşan sinekler gibi, kendisinden yüksektekilerin çekimine kapılarak onların tavırlarını takınmış, yaşam görüşlerini benimsemiş, onlarla yakın ilişkiler kurmuştu. Çocukluk ve gençliğin bütün heyecanları onda derin izler bırakmadan uçup gitmiş, sonunda olgun, gururuna düşkün bir delikanlı olmuştu. Okulda ancak son sınıfa doğru, sezgisiyle doğruluğuna inandığı liberal görüşleri benimsemişti. Hukuk Okulu'ndayken giriştiği birtakım hareketleri zaman zaman beğenmez, bunları yaparken kendisinden tiksindiği bile olurdu. Ama sonraları, aynı hareketlerin büyüklerince de yapılıp üstelik kötü gözle görülmediğini anlayınca, kendisi bunlara iyi gözle bakmamışsa bile, hepsini kolaycılık unutmuş, bir daha hiçbirini akhna getirip üzülmemişti.

3) Ailenin medarı iftihar, (ç.n.)

103

Hukuk Okulu'nu onuncu sınıf bir memur olarak bitirdikten sonra babasından para isteyerek Charmer'e bir resmi elbise diktirdi, 'respice finem'⁴ yazılı bir madalyonu zincirle kemerine taktı, öğretmenlerine veda edip arkadaşlarıyla Donon'da güzel bir yemek yedi. İvan İlyiç, Hukuk Okulu'nda olduğu gibi, görev yaptığı yerlerde de kolayca işlerini düzene koydu. Bir yandan mesleğinde ilerlerken, bir yandan da gününü gün ediyordu. Arada bir görevinin gereği olarak ilçe merkezlerine gidiyor, hem üstleri hem de astlarıyla iyi geçiniyor, özellikle Raskolniklerle⁵ ilgili davalara övülmeye değer bir dürüstlük ve titizlikle bakıyordu.

Genç oluşuna, keyif düşkünlüğüne karşın göreviyle ilgili konularda çok ağırbaşlı, resmi, hatta sertti.

Toplumsal ilişkilerinde ise şen şakrak, nükteci, terbiyeli, hoş görülür -evlerine aileden biriymiş gibi girip çıktığı amiri ile karısının söyledikleri gibi- 'bon enfant'dı.⁶ Bir taşra ilinde ona askıntı olan bir kadımla, sonra da bir kadın terzisiyle gönül ilişkisi oldu. Oradaki askerî birliğe atanan hassa subaylarıyla içki alemlerine katıldı, yemeklerden sonra uzak bir sokağa gittiler. Amirine yaranmak, hatta karısının gözüne girmek için özel çaba harcadığı zamanlar oldu, ama bu davranışlara, toplumun kabul ettiği kurallara uygunluğu dolayısıyla

4) Latince'de 'her işin sonuna bak', (ç.n.)

5) Ortodoks Kilisesi'nden ayrılarak ayinlerini eski usullere göre yapan mezhep üyeleri, (ç.n.)

6) Fransızca'da 'iyi çocuk', (ç.n.)

104

kötü gözle bakılamazdı, olsa olsa Fransızca şu özdeyişin kapsamına girebilirdi: *Il faut que jeunesse se passe.*⁷ Bütün bunlar tertemiz ellerle, temiz gömlekler giyilmiş olarak, Fransızca konuşularak, en önemlisi de seçkin bir topluluk içinde geçmekteydi. Seçkin bir topluluk içinde geçmesi dolayısıyla da yüksek memurlarca hoş karşılanıyordu.

İvan İlyiç böylece beş yıl hizmet etti, daha sonra görevinde bir değişiklik oldu. Yeni hukuk kuruluşları ortaya çıkmış, yeni yeni insanlara gereksinme duyulmuştu.

İşte İvan İlyiç bu yeni insanlardan biriydi. İvan İlyiç'e sorgu yargıçlığı görevi Önerilmiş, bu görevin başka bir ilde olmasına karşın, kurulu düzenini bozup yeni bir düzen kurmak pahasına da olsa bunu kabul etmişti. Dostları onu yolcu etmeden önce hep birlikte satın aldıkları gümüş bir sigaralık armağan ettiler, İvan İlyiç yeni görev yerine uğurlandı.

İvan İlyiç özel işler memurluğunda olduğu gibi, sorgu yargıçlığında da ne istediğini bilerek, görevini özel yaşantısından ayırarak, kendini herkese saydırıp herkesi sayarak çalışıyordu. Yeni görevi eskisinden çok daha ilginçti onun için. Eski görevinde, müdürün kapısında korkudan titreşerek bekleyen dilek sahiplerinin ve küçük memurların imrenen bakışları arasında, sırtında Charmer'in diktiği şık giysi, elini kolunu sallayarak içeri girmesi, müdürle karşı karşıya oturup

7) Fransızca'da 'gençleri hoş görmeli', (ç.n.)

105

çayını içerken sigarasını tütürmesi hoş bir şeydi. Ama o zaman emrinin altında böylesine çok insan yoktu. Olsa olsa görev için ilçelere gittiği zamanlar emniyet amiri ile anlaşmazlığa düşenler ona son derece saygılı davranıyorlardı. İvan İlyiç, emrinin altındaki bu birkaç kişiye nazik, hemen hemen arkadaşça davranır, onlardan daha güçlü olduğu halde, dostça, senli benli davrandığını hissettirmek isterdi. Ama böyle davranabileceği kişilerin sayısı kaç taneydi ki? Sorgu yargıçlığı olduğu zaman en forslu, en burnu havada kişileri avcunun içine aldığı; başlıklı resmi kâğıda yazacağı birkaç satır yazıyla bu forslu, burnu havada kişileri karşısına sanık ya da tanık olarak getirebileceğini, oturmalarını söylemediği sürece sorularına karşısında dikilerek yanıt verdireceğini biliyordu. Ama o, yetkisini kötüye kullanmıyor, tam tersine davranışlarını yumuşatmaya çalışıyordu. Yeni görevinin bütün çekiciliği de, gücünün ayırdına varmasıyla birlikte, bunun etkisini yumuş atabilme olanağıydı. Görevini yürütürken, özellikle soruşturmalarda, konuyla ilgili olmayan ayrıntılardan kolayca sıyrılmasını biliyor; konu ne denli karışık olursa olsun, kendi kişisel görüşünden hiç söz etmeden, davanın kâğıt üzerinde yalnız dış hatlarıyla belirmesini, en önemlisi de, bütün teferruatlara uyulmasını sağlıyordu. Bu tarz çalışma yeniydi. Ayrıca, 1864 yasalarının uygulamasına ilk geçenlerden biri de İvan İlyiç'ti. İvan İlyiç sorgu yargıçlığı olarak yeni bir ile atanınca yeni dostluklar, ilişkiler kurdu; tavrını değiş

tirerek kendini yeni bir kişi olarak kabul ettirdi. İI yöneticileriyle arasında epeyce bir mesafe bıraktıktan sonra adliye personelinden ve kentte yaşayan zengin soylular takımından iyi bir arkadaş çevresi seçti. Bu arada hükümetten pek memnun değilmiş gibi tavırlar takınarak, ılımlı bir liberalliği ve Batılılaşma görüşünü benimsedi. Ayrıca giyim kuşamının inceliğinden bir şey yitirmeden, sakalının istediği biçimde uzamasına göz yumdu.

Yeni kentteki yaşantısı da iyice düzene girmişti. Valiye cephe alan memurlar topluluğu birbirine bağlıydı, aylığı da artmıştı. Burada oynamaya başladığı vist oyunu da yaşantısına ayrı bir tat katıyordu. Ivan İlyiç'in bir an neşesini yitirmeden, uzağı görerek onayabilmesi, çoğu zaman oyunu onun kazanmasını sağlıyordu. Yeni kentteki görevinin ikinci yılında ileride karısı olacak bir genç kızla tanıştı. Praskovya Fiyodorovna Mihel, Ivan İlyiç'in bulunduğu topluluktaki kızların en zekisi, en çekicisi, en göz alıcısıydı. Öteki eğlenceleri ve görev yorgunluklarından sonraki dinlenmeleri dışında, Ivan İlyiç, Praskovya Fiyodorovna ile hoşça vakit geçiriyor, sıkılmadan karşılıklı eğleniyorlardı. Özel işler memuruyken danslara katılırdı, ama sorgu yargıçlığına başladıktan sonra dansa arada bir kalkar oldu. "Her zaman dansa kalkmam, hem pek dikkat de etmem, ama iş iddiaya bindi mi, herkesten daha güzel dans etmesini bilirim," demeye getirirdi. Praskovya Fiyodorovna'yla da, seyrek olarak, toplantıların sonuna doğru dans

107

ediyordu; işte daha çok bu danslar dolayısıyla ki genç kızın gönlünü kazanmayı bildi. Ivan İlyiç'in kafasında açık olarak belirilmiş bir evlenme tasarısı yoktu, ama genç kız kendisine âşık olunca evliliği ciddî olarak düşünmeye başladı. Kendi kendine, "Sahiden, evlensem nasıl olur?" diye sordu.

Praskovya Fiyodorovna soylu bir ailenin, güzel, fazla drahoması bulunmayan bir kızıydı. Ivan İlyiç kendisine daha iyi bir eş seçebilirdi, ama bu da iyi sayılırdı. Kendi aylığı vardı, evleneceği kızdan da bir o kadar umuyordu. Üstelik Praskovya Fiyodorovna soylu bir aileden gelen, canayakın, hoş, çok da akli başında bir kızıydı. Ivan İlyiç'in Praskovya Fiyodorovna'yı sevdiği ya da onunla iyi anlaştığı için evlendiğini söylemek ne kadar yanhş olursa, onunla sırf çevresinin böyle bir birleşmeyi uygun bulduğu için evlendiğini söylemek de o kadar haksızlık olur. Ivan İlyiç kendi düşüncelerine göre kararını verdi. Hem iyi bir kızla evlilik bağı kuracak, hem de böylece büyüklerinin istediklerini yerine getirecekti. Düşündüğü gibi de yaptı.

Düğün hazırlıklarından başlayıp karısının gebeliğine kadar karşılıklı sevgi, yeni mobilyalar, yeni kapkacak, yeni çamaşırlar arasında geçen ilk evlilik ayları Ivan İlyiç'in o kadar hoşuna gitti ki o zamana değin içinde bulunduğu ve kendi yaradılışına has yaşamının başkalarınınca da uygun karşılanan ağırbaşlı, sıkıntısız, hoş, eğlenceli havasının evlilikle bozulmak şöyle dursun, daha da canlanacağını düşünmeye başladı. Ama karı

108

sının gebeliğinin ilk aylarından sonra, hiç beklemediği ve bir türlü yakasını kurtaramadığı, yepyeni, umulmadık, edep kurallarına aykırı, dayanılması zor olaylarla karşılaşmaya başladı. Karısı, ortada fol yok yumurta yokken, kendi deyimiyle 'de gaitte de cceur'⁸ yaşamının tadını tuzunu kaçıırıyordu. Durup dururken onu kıskanıyor, ondan kendisine ilgi göstermesini istiyor, sağa sola çatıyor, hoş olmayan, kaba bazı davranışlarda bulunuyordu. Ivan İlyiç, önce, yaşam karşısındaki her zamanki kolaycı, nazik tavırla, bu can sıkıcı durumdan kurtulmaya çalıştı. Böyle davranmakla şimdiye dek burnu bile kanamamıştı. Karısının suratsızlığını görmezlikten gelerek evine arkadaşlarını çağırıp oyun partileri düzenliyor; arada bir de kulübe ya da arkadaşlarının evine gidiyordu. Böylece eski, kolay, eğlenceli yaşantısını sürdürüyor denilebilirdi.

Ama bir gün karısı açtı ağzını yumdu gözünü, ona söylemediğini bırakmadı; sonra da kocasına istediklerini her yaptıramayışında onu aynı biçimde azarlamaya başladı.

Karısının dediklerini yapmadığı, yani onunla birlikte evde oturup çile doldurmadığı sürece, onun bu hır güre son vermeyeceğim anlayan Ivan İlyiç'in içine bir korku düştü. Evlilik yaşamının, en azından karısıyla geçecek günlerin, her zaman eğlenceli, huzur dolu olamayacağım, tersine, huzurunu kaçıracacağım görerek bu du

8) Fransızca'da 'gönlünce', (ç.n.)

109

rumdan kurtulmak için çıkış yolları aramaya başladı. Görevinin Praskovya Fiyodorovna üzerinde olumlu bir etkisi bulunduğunu biliyordu; işte bu yoldan, göreviyle ilgili yükümlülüklerle karısına karşı savaşmaya, böylece bağımsızlığını korumaya karar verdi.

Çocuklarının doğumundan sonra ortaya çıkan, beslenme sorunlarıyla ilgili başarısız denemeler, anne ile bebeğin hem gerçek hem hayali hastalıkları, bu gibi durumlarda kendisinden ilgi beklenen, ama böyle şeylerden fazla anlamayan Ivan İlyiç'e bağımsız yaşantısını koruması konusunda daha çok engel çıkarıyordu. Karısının hırçınlığı artıp daha çok sinirlendikçe, o da, hayatının ağırlık merkezini işine kaydırmaya başladı. Eskisine göre işinin üzerine daha çok düşüyor, yükselme hırsı gittikçe gözünü buruyordu.

Evliliğinin üzerinden bîr yıl bile geçmemişti ki, bu hayatın kimi elverişli yanlarının olması yanında, aslında dayanılması güç, içinden çıkılmaz bir şey olduğunu anladı. Üzerine düşen borcu ödemesi, yani toplumun hoş göreceği edepli bir yaşam sürmek için, göreviyle olduğu kadar eviyle de belirli ilişkiler kurması gerektiği kararına vardı.

Bu ilişkileri kurdu. Onun evden bütün istediği, karısının ona verebildiği kadarı, yani ev yemekleri, ev kadınlığı ve yatak arkadaşlığıydı. En çok da, görünüşte bile olsa, toplumun sınırlarını çizdiği edepli bir davranış bekliyordu karısından. Bunların dışında, ölçülü hareket etme

110

sinden, onunla hoşça vakit geçirmekten başka aradığı ne vardı ki! Bunları bulursa haline şükrediyor; bulamayıp da sertlikle ve azarla karşılaşır, görevi çevresinde kurduğu kalın duvarlı dünyasına çekilerek orada huzur arıyordu. Aynı kentte yedi yıl kadar kaldıktan sonra Ivan İlyiç'i başka bir il merkezine savcı olarak atadılar. Yeni evlerine taşındılar, paraları yetersizdi, bu yüzden yeni evleri Praskovya Fiyodorovna'nın hoşuna gitmedi. Aylıkları eskisine göre biraz artmıştı, gelgelelim yaşam pahalıydı, üstelik çocuklardan ikisinin ölümü, aile içinde geçen zamanı Ivan İlyiç için dayanılması zor bir hale getirdi.

Çalışkan bir memur olduğu için herkes Ivan İlyiç'i beğeniyordu, bu yüzden üç yıl sonra onu savcı yardımcısı yaptılar. Yeni görevler, bu görevlerin toplumun gözündeki önemi, istediği kişiyi mahkemeye çağırıp hapse atabilme olanağı, kalabalık önünde rahat konuşması ve işleri yürütmedeki büyük başarısı onu işine daha çok bağlıyordu.

Birbiri üstüne çocukları oldu. Praskovya Fiyodorovna'nın sinirliliği, hırçınlığı arttıkça artıyor, ama Ivan İlyiç'in ailesiyle olan ölçülü ilişkileri onu karısının hırçınlığından koruyordu. Praskovya Fiyodorovna yeni görev yerlerinde başlarına gelen bütün felaketlerde kocasını suçlu buluyordu. Karı koca arasında geçen günlük konuşmalar, özellikle çocukların eğitimi konusu, dönüp dolaşp asıl tartışma nedeni olan sorunlara gelip dayanıyordu. Zaten tartışmalar, alevlenmek

111

için fırsat kollamaktaydı; tek mutlu zamanları, seyrek olarak gelip kısa zamanda sönen karşılıklı sevgi dönemleriydi. Bu dönemler, gizli düşmanlık denizinde bir an için karaya çıkıp sonra yemden açılarak birbirinden iyice uzaklaştıkları ufacık adalar gibiydi. Karısından uzaklaşmasının tuhaf bir durum olmayıp, tam tersine, ailesine karşı tavrının asıl dayanağı olduğunu kabul eden Ivan Ilyiç'in hiçbir şeye canı sıkılmamaya başladı. Durumu böyle kabul etmese, üzüntüden kendi kendisini yedi herhalde. Bütün amacı, kendisini aile kavgalarından uzak tutup bunları her ailede görülebilecek türden, zararsız bir biçime büründürmek değil miydi? Evinde geçirdiği süreyi günden güne kısaltarak, böyle durumları da başkalarının orada bulunduğu bir zamana denk getirerek amacına erişiyordu. Artık onun için en önemli şey göreviydi. Yaşantısının bütün özünü çalışmaya adanmıştı Böylece her şeyi unutuyordu. Gücünü anlamış olması, mahvetmek istediğini mahvedebilme olanağı, mahkemeye girerken, kendinden aşağıdakilerle konuşurken takındığı tavır, gerek büyüklerinin gerekse küçüklerinin karşısında kazandığı başarı, davayı yürütmedeki ustalığı onu son derece sevindiriyor; akşamları arkadaş toplantıları, yemekler, vist partileriyle birlikte günlük yaşamını dolduruyordu. Yaşantısı böylece, kendi istediği gibi, edep kurallarına uygun, hoş biçimde sürüp gitmekteydi. Yedi yıl daha böylece geçip geçti. Büyük kızı on altı yaşına girdi. Bir çocukları daha ölünce, hep

112

sorun olan kolejli oğlanla birlikte iki çocukları kaldı. Ivan Ilyiç, o çocuğu Hukuk Okulu'na vermek istemiş, Praskovya Fiyodorovna ise, tersine, koleje göndermişti. Kız evde ders alarak iyi yetişmişti, öbür oğlan ise iyi okuyor sayılırdı.

III

Ivan Ilyiç'in evlendiği günün üzerinden tam on yedi yıl böylece akıp gitti. Bir gün, az kalsın bütün huzurunu kaçırarak, hiç beklemediği tatsız bir olay başına geldiği sırada artık deneyimli bir savcıydı: Ivan Ilyiç istediği yere verilmeyi bekleyerek birkaç görev önerisini geri çevirmişti. istediği yer, üniversitesi bulunan bir kentte başsavcılıktı. Yeni göreve atanmayı umarken, Goppe, birdenbire önüne geçerek o yeri elinden aldı. Ivan Ilyiç buna sinirlendi, sitem etti, Goppe ile, en yakın amiriyle takıştı. Bunun üzerine bakanlıktan ona karşı soğuk davranmaya başladılar, ikinci atama döneminde yine atlattılar. Bu olay 1880 yılında geçiyordu. Ivan Ilyiç'in yaşamındaki en zor yıl da budur. Bir yandan aylığının geçinmeye yetmediğini ilk kez fark ederken, öte yandan herkesin onu unuttuğunu, onunla ilgili işlerde kendisine büyük haksızlıklar yapıldığını, ama kimsenin buna aldırış etmediğini anladı. Babası bile ona yardım etmek sorumluluğunu unutmamıştı. Ivan Ilyiç yılda üç bin beş yüz rublelik geliriyle normal, hatta mutlu bir hayat sürdürdüğünü varsayarak bütün yakınlarının onu kendi

113

haline bıraktıklarını sanıyordu. Yapılan haksızlıklar, karısının ömrünü törpüleyip durması, kendi gücünün üstünde harcayarak girdiği borçlar sonunda, durumunun normalden çok uzak olduğunu fark eden tek kişi gene kendisi oldu. Parasal durumlarının biraz düzelmesi için, o yaz izin alarak hep birlikte kaynının oturduğu köye gittiler.

Köyde görevinden uzak kalan Ivan Ilyiç, ilk kez can sıkıntısını, hem de dayanılmaz bir biçimde tadarak, bu yaşayışın hiç de istediği bir şey olmadığına, birtakım kesin önlemler almak zamanı geldiğine karar verdi.

Terasta geçirdiği uykusuz bir gecenin sabahında Petersburg'a gidip işlerini bir hal yoluna koymayı, değerini anlamayanları cezalandırmak için başka bir bakanlığa geçmeyi aklına koydu. Karısının, kaynının bütün ısrarlarına aldırmaksızın ertesi gün yola çıktı. Tek bir isteği vardı: Beş bin rublelik

geliri olan bir görev almak. Ne herhangi bir bakanlıkta gözü vardı, ne bir siyasal görüşte, ne de herhangi bir işte... Bütün istediği, yılda ona beş bin ruble getirebilecek bir yerdi. Bunun için bankalarda, denizyollarında, İmparatoriçe Mariya kurumlarında,⁹ hatta gümrükte bile çalışabilirdi. Yeter ki, beş bin rublesini versinler, bir de değerini anlamayanların bakanlığında onu mumla arasınlar. Bu yolculuk, umulmadık, şaşırtıcı bir başarıyla son buldu.

9) Hayır Dernekleri, (ç.n.)

114

Kursk'ta trenin birinci mevkiine F.S. Ilyin adında bir tanıdığı bindi. Onun anlattığına göre, Kursk valisi az önce bir telgraf almıştı; telgrafta bakanlığın yakınlarında bir devrim geçireceği, Piyotr İvanoviç'in yerine Ivan Semyonoviç'in atanacağı bildiriliyordu.

Beklenen devrim, Rusya'nın yararından çok Ivan Ilyiç için önemliydi, çünkü Piyotr İvanoviç'i ve besbelli ki dostu Zahar İvanoviç'i ön saflara iterek çok işine yarayacaktı. Zahar İvanoviç'le çok yakın görüşürlerdi. Moskova' da haber doğru çıktı. Petersburg'a gelir gelmez Zahar İvanoviç'i arayarak, ondan, işyerinin bağlı bulunduğu Adliye Bakanlığında sağlam bir yer için söz aldı.

Bir hafta sonra karısına şu teli çekti: "Zahar, Miller'in yerini aldı. Bakan ilk fırsatta atanmamı sağlayacak."

Ivan Ilyiç, bu değişiklikler sayesinde, kendi bakanlığında, beklenmedik anda iyi bir mevkiye geçiverdi. Arkadaşlarından iki üst dereceye yükseldiği gibi, yılda beş bin rubleden başka barem üstü üç bin beş yüz ruble alacaktı. Eski hasımları ile bakanlığına duyduğu hıncı unutarak mutluluğa erişti.

Ivan Ilyiç, daha önce kimsenin tanık olmadığı bir sevinç ve neşeyle köye döndü. Praskovya Fiyodorovna'nın da neşesi yerine gelince aralarında barış antlaşması imzalandı. Ivan Ilyiç, Petersburg'da saygıyla karşılandığını, ona düşmanca davrananların yüzleri kara çıkınca yaltaklanmaya başladıklarını, herkesin yerini kıskandığını,

115

hele hele onu Petersburg'da sevenlerin ne kadar çok olduğunu anlata anlata bitiremiyordu. Praskovya Fiyodorovna inanmıyormuş gibi yaparak anlatılanları sonuna kadar dinledi. Kocasının söylediklerine hiç itiraz etmiyor, taşınacakları kentle yeni yerlerine yerleşme tasarıları yapıyordu. Karısının tasarılarının kendi düşünceleriyle tıpatıp aynı olduğunu gören Ivan Ilyiç, onunla yeniden anlaşma ortamı bularak, gölgelenen yaşamlarına eski neşesini, tadını, düzenini verebilecekleri umuduyla sevinmeye başladı. Ivan Ilyiç, köye kısa süreliğine dönmüştü. Eylül ayının sonunda göreve başlaması, daha önce de, taşra ilinden bütün eşyalarını getirdikten sonra ısmarlanacak, alınacak pek çok yenileriyle birlikte yeni evlerine yerleştirmesi gerekiyordu. Bu kez gönlünden geçirdiği gibi ve karısının da tasarladığı biçimde düzenleyecekti evlerini. Bütün işlerin yoluna girmesi, karısıyla amaçlarında birleşmeleri, ayrıca onunla fazlaca bir arada kalmamaları evliliklerinin ilk yıllarında bile görülmeyen bir yakınlık kurdu aralarında. Ivan Ilyiç, ailesini de alarak hemen yola çıkmak istedi, ama ona ve ailesine karşı birdenbire son derece akrabaca davranmaya başlayan kayını ile karısının ısrarlarına dayanamadığı için yalnız başına yola çıktı.

Elde ettiği başarıların sevinci, karısıyla anlaşmış olmanın verdiği kıvanç yol boyunca bir an olsun eksilmedi. istedikleri gibi bir daire de bulunmuştu. Eski tarzda, uygun, yüksek tavanlı ve geniş bir konuk odası, çalışmak için kocaman bir salon,

116

karısıyla kızı için ayrıca odalar, oğlu için ders çalışacağı «ayrı bir oda; kısacası her şey onlar için düşünülmüş gibiydi. Ivan Ilyiç evin düzenini de üzerine aldı. Duvar kâğıtlarını kendi eliyle seçti, evin mobilyasını elden düşme eşyalardan alarak beğendiği döşemelik bir kumaşla kaplattı, bunlara günün anlayışına uygun bir hava verdi. Evin içi döşendikçe hayalinde yaşattığı biçime yavaş yavaş bürünüyordu. Bütün işler yarı yarıya bitmişti ki, evin görüntüsü umulanı da geçti, Ivan Ilyiç her şey olup bittikten sonra, evin günün zevkine uygun, ince, kibar bir görünüş alacağını anlamıştı. Akşamleyin uykuya yatarken salonun alacağı biçimi gözlerinin önüne getiriyor; henüz tamamlanmayan konuk odasına baktıkça ocağı, ocağın Önüne konulacak paravanayı, etajeri, sağa sola dağıtılacak ufak sandalyeleri, duvarlara asılacak tabakları, tunç bibloları tastamam yerli yerinde görüyordu. Bu işlerden anlayan oğlu Paşa ile kızı Lizanka'nın bunları görünce nasıl şaşıracaklarını düşündükçe sevincinden kabına sığamıyordu. Herhalde bu kadarını beklemezlerdi. Odalara kibar bir görünüş veren eski eşyaları ne iyi etmişti de ucuza alıvermişti. Karısıyla çocukları şaşırtmak için mektuplarında yapılanları olduklarından daha kötü gösteriyordu. Bu işler onu öylesine alıkoymuyordu ki görevini sevdiği halde yeni işine aldırış etmez olmuştu. Duruşmalarda bazen dalıp gidiyordu, bu sırada düz ya da kabartmalı kornişlerden hangisinin perdelerine daha çok yakışacağını düşünüyor olmalıydı. Evin düzenlenmesi işine kendini

117

iyice kaptırdığı için odadan odaya koşuyor, ikide bir eşyaların yerlerini değiştiriyor, perdeleri çıkarıp yeniden takıyordu. Bir keresinde, durumu bir türlü anlamayan duvar kaplamacısına ne istediğini göstermek için merdivene tırmandı ama ayağı kayarak aşağıya yuvarlandı. Neyse ki çevik, güçlü bir adam olduğundan bir yerlere tutunmuş, yalnızca böğrü bir dolap kapağının kulpuna çarpmıştı. Böğrü bir süre ağrıdı, sonra geçip gitti.

Ivan Ilyiç'in neşesi yerindeydi; kendini her zamankinden daha dinç hissediyor, mektuplarında on beş yaş gençleştiğini yazıyordu. Eylül ayında bitirmeyi düşündüğü halde işler Ekim ortalarına kadar sürdü. Ama her şey istediği gibi olmuştu; bunu yalnız o değil, bütün görenler söylüyordu. Aslına bakılırsa pek zengin olmayanların zenginlere benzemek için aldıkları eşyalar ancak birbirine benzer. İvan Ilyiç'in kininin olup olacağı da buydu. O da, kendisi gibi orta halli insanların belirli kişilere özenerek aldıkları döşemelik kumaş, abanoz mobilyalar, çiçekler, halılar, tunç biblolar cinsinden açıklı koyulu birtakım bilinen eşyalar almıştı. Bütün bunlar, başkalarının kine benzedikleri için değerlerinden yitiriyordu, ama gelin bir de ona sorun!...

Çoluk çocuğu istasyonda karşılayıp mumlarla pırl pırl aydınlattığı eve getirdikten sonra, beyaz boyunbağlı bir uşak onları önce çiçekle süslenmiş sofraya, oradan da konuk odasına ve salona götürünce sevinçle hepsinin ağzı bir karış açık kaldı. Ivan Ilyiç çok mutluydu; çocukların

118

övgüsünü yutarcasına dinliyor, sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu. O akşam çay içerlerken Praskovya Fiyodorovna, söz arasında merdivenden nasıl düştüğünü sorunca Ivan Ilyiç güldü, düşmesiyle kaplamacı ustasının çok korktuğunu söyledi.

"Boşuna sporcu dememişler. Benim durumumda başkası olsa bir yerini kırardı, bense azıcık şuramı vurduğum dokunursam ağrıyor, ama geçti artık; biraz morluk var, o kadar." Böylece yeni evlerinde yaşamaya başladılar. Ama her zaman olduğu gibi, iyice yerleşince evin onlara yetmediği, bir odaya daha ihtiyaç olduğu anlaşıldı. Gelirleri de beş yüz ruble kadar eksik görünüyordu, bununla birlikte, gül gibi geçinip gidiyorlardı. Hele eşyalar daha yerli yerine konmadan önce yaşam ne kadar tatlıydı! Alınacak yeni şeyler çıkıyor, başka eşyalar ısmarlanıyor, evdeki eşyaların yerleri değiştirilerek yeni bir düzene sokuluyordu. Arada bir karı koca arasında bazı anlaşmazlıklar çıkıyor değil, ama

ikisinin de durumlarından genellikle memnun olmaları ve işlerin çokluğu büyük kavgaların çıkmasını önlüyordu. Her şey düzene girince biraz canları sıkılmaya, bir şeyin eksikliğini duymaya başladılar; neyse ki o zamana kadar yeni dostluklar kurulmuş, yaşamları yeni ilişkilerle dolmuştu. Ivan Ilyiç gündüzleri mahkemede geçirdikten sonra Öğle yemeğine eve geliyordu, evden dolayı biraz başı ağrılamakla birlikte keyfine diyecek yoktu. (Masa örtüsündeki, döşeme kumaşların

119

daki lekeler, perdenin eskimiş kordonu gözüne çarptıkça sınırları bozuluyordu. Nasıl bozulmasın ki, hepsine teker teker emek vermişti!) Günlük yaşamı, geçmesini istediği biçimde kolay, hoş, genel kurallara uygun olarak geçiyor sayılabılırdi. Saat dokuzda kalkıyor, kahvesini içerken gazetesini okuyor, sonra resmi giysisini kuşanıp mahkemeye gidiyordu. Orada ise çekeceği arabanın hamutu hazır, boynuna takıveriyordu hemen. Davacılar, mahkeme ilmühaberleri, bürodaki yazışmalar, açık ve gizli oturumlar... işte bütün bunlardan, davanın dürüst olarak yürütülmesini engelleyecek, duygusallıkla ilgili ne varsa hepsini çıkarmak gerekiyordu, insanlarla görev dışı alışverişte bulunulmuyor, onlara ancak dava ile ilgili durumlarda yaklaşıyordu. Diyelim, biri gelmiş, bir konuyu öğrenmek istiyor. O işin sorumlusu olamayan Ivan Ilyiç'in bu adama söyleyeceği bir şeyi yoktu. Ama öyle değil de başlıklı kâğıda yazılabilecek türden konularda kendisine başvuruyorsa, resmîyet çerçevesi içerisinde elinden gelen her şeyi yapacaktı. Hem de iş sahibiyle arasında dostça ilişkiler varmışçasına, yani ona son derece nazik davranarak...

Resmî bağlantılar kesilir kesilmez bütün öteki ilişkiler de kesiliveriyordu. Yaşamının görevle ilgili bölümünü kişiliğiyle ilgili olandan ayırma yeteneği uzun yıllar boyunca o denli gelişmiş, bu yanını öyle ustalıklarla kullanır duruma gelmişti ki arada bir gönlünü eğlendirmek için görev ilişkileriyle senli benli davranışları mahsus birbirine karıştırdığı oluyordu. Kendisine böylesine garip bir özgürlük tanınmasının nedeni, gerektiği anda yalnızca görevle ilgili alışverişi yerinde bırakarak geri kalanı kesip atmak konusunda kendisine olan sonsuz güveniydi. Çevresiyle ilişkilerini yoluna yordamına uyararak, kolayca, kimseyi kırmadan yürütmekle kalmıyor, bu konuda büyük bir ustalık da gösteriyordu. Duruşma aralarında çayım içip sigarasını tütürerek, biraz siyasetten, biraz günlük işlerden, biraz kâğıt oyunlarından, daha çok da atamalardan söz açtığı olurdu. Ama orkestrada kendi çalacağı parçayı diğer birinci kemanlardan tüm açık seçikliğiyle ayıran bir virtüöz havasıyla, eve yorgun argın dönerdi. Karısı ile kızı bir yerlere gitmiş olurlardı ya da evlerinde birileri bulunurdu. Koleje giden oğlu, hocasının denetiminde ödevlerini günü gününe yeniden gözden geçirirdi. Ivan Ilyiç'in keyfine diyecek yoktu. Öğle yemeğinden sonra konuk filan gelmemişse, bazen sözü çok edilen bir kitabı okumaya başlardı. Akşamleyin işinin başına geçerd; evrakları okur, verilen ifadeleri karşılaştırır, yasa kitaplarını inceleyerek ilgili maddeleri bulurdu. Bu çalışma gönül eğlendirici değilse bile can sıkıcı da değildi. Daha olmadı, kalkar vint oynamaya giderdi. Vint oynamadığı zamanlar yalnız başına oturmaktan ya da karısıyla konuşmaktan iyiydi çalışmak!...

Ivan Ilyiç'in büyük zevki, toplumun ileri gelenlerinden birkaç kişiyi çağırarak onlarla birlikte öğle yemeği yemektir. Onun bu Öğle yemekleri de,

121

evlerinin konuk odaları nasıl birbirine benziyorsa, kendi düzeyindeki ailelerin öğle yemeklerinin aynısıydı.

Bir gün evinde danslı bir akşam toplantısı bile düzenledi, her şey kusursuz olmuş, çok da eğlenmişlerdi; ne var ki sonradan pastalar, şekerlemeler yüzünden karısıyla aralarında büyük bir kavga çıktı. Praskovya Fiyodorovna, pastayı bir şekerden almakta ısrar ederek bir sürü pasta getirmişti. Toplantıdan sonra pastalar kalıp şekerçiye borçları kırk beş ruble tutunca kızılca kıyamet koptu. Praskovya Fiyodorovna kocasına 'bunak', 'mıymıntı' diyecek kadar ileri gitti. İvan İlyiç başını

döverek, öfkeyle, 'boşanmak', 'karısını bırakmak' gibi laflar etti. Oysa ne güzel bir akşam geçirmişlerdi! Seçkin kişiler gelmiş, İvan İlyiç 'Üzüntümü Al Benden' derneğini kuran kadının kızkardeşi Prens Trufanova'yla dans etmişti.

İvan İlyiç'in görevinden duyduğu mutluluk, tek başına tattığı bencilce sevinçler, topluluk içindeki neşesi gösteriştense başka bir şey değildi. Onun asıl sevinci vint masasında oyundan aldığı sevinçti. Her ne olursa olsun, başından geçen can sıkıcı bir olaydan sonra, karşısına oturaklı, ağırbaşlı bir arkadaş olarak düşüne düşüne oynadıkları ciddi bir oyuna başladı mı, sıkıntıdan eser kalmazdı. Oyun dört kişiyle oynanır, hele bir de kâğıt gelirse tadına doyum olmazdı. Yedek beşinci kişiyle oynamaktan zevk aldığını söylese de dördünün hali başkaydı. Sonra da akşam yemeğine oturulur, birer bardak şarap içilirdi. Ufak

122

bir kârla vint partisinden kalkınca (büyük bir kâr pek hoşuna gitmezdi) yaşamından çok memnun olarak uykuya yatarı. İşte böyle yuvarlanıp gidiyorlardı. Buldukları arkadaş çevresi en seçkin kimselerden oluşmuştu. Evlerine önemli kişilerden de gelip giden oluyordu, gençlerden de...

Erkek tanıdıkları konusunda İvan İlyiç olsun, karısı ya da kızı olsun aynı düşünceyi paylaşıyorlardı. Duvarlarında Japon işi tabaklar asılı konuk odasına türlü türlü övgülerle doluşan çapaçul akraba ve ahablardan, söz birliği etmişçesine aynı zamanda yüz çevirip yakayı sıyırmayı bildiler. Çok geçmeden bu çapaçul tanıdıklarının gidiş gelişleri iyice kesildi, Golovinlere seçkin bir topluluk gelip gitmeye başladı. Gençler Lizanka'ya kur yapıyorlardı. En sonunda Dmitriy İvanoviç Petrişçev'in oğlu ve tek varisi olan sorgu yargıcı Petrişçev de evin genç kızıyla ilgilenmeye başladı. Hatta bir gün İvan İlyiç ile karısı arasında bu konu görülüp konuşuldu: Acaba gençleri bir araba gezintisine mi göndermeliydi, yoksa evde bir temsil mi vermeliydi?... Günlük olaylar böylece sürüp gidiyordu. Fazlaca değişen bir şey yoktu, yaşamlarından memnundular.

IV

Hepsinin sağlığı yerindeydi. İvan İlyiç arada bir ağzını tadının bozulduğunu, karnının sol yanında

123

tuhaf bir rahatsızlık olduğunu söylüyorsa da, bunlar hastalık sayılmazdı. Ama terslik bu ya, karnındaki rahatsızlık arttıkça arttı; henüz bir ağrı haline gelmediyse bile, böğründe bir ağırlık hissedenden Ivan İlyiç'in keyfi kaçmaya başladı. Bu keyifsizliği günden güne artırıyor, bir süredir ailede kurulmuş olan karşılıklı anlayış ve huzur havası gitgide bozuluyordu. Bunun üzerine karı koca sık sık kavga etmeye başladılar; evde ne dirlik kaldı, ne düzen. Durumu başkalarından güçlükle saklıyorlardı.

Bu kavgaların sonunda karı kocanın hır gürsüz geçirdikleri zaman adacıkları seyredikçe seyredildi. Bu sefer Praskovya Fiyodorovna kocasının çekilmez bir adam olduğunu söylemekte hiç de haksız değildi. Her şeyi büyütme alışkanlığıyla, kocası gibi bir adamı yirmi yıldır çekmek için ancak melek olmak gerektiğini ileri sürüyordu. Kavgaların hep Ivan İlyiç'ten çıktığı doğrudur. Hem de tam öğle yemeğine oturdukları sırada, çorba içmeye başlarken patlak veriyordu anlaşmazlıklar. Ivan İlyiç kah tabaklardan birinin kırılması, kah oğlunun masaya dirseklerini dayaması, kah kızının saç tuvaleti yüzünden hır çıkıyordu. Üstelik hepsinde de Praskovya Fiyodorovna'yı suçluyordu.

Praskovya Fiyodorovna başlangıçta aynı biçimde karşılık vererek olmadık sözler söyledi. Ama baktı ki, kocası hep sofraya oturunca sağa sola çatıyor, bunun yemek yemekten ileri gelen bir hastalık olduğunu anlayarak biraz yatıştı, hemen yemeğini bitirip sesini çıkartmadan sofradan

kalkmaya başladı. Kocasının karşısında susmanın yüce bir davranış olduğuna inanan Praskovya Fiyodorovna, hayatını zehir eden çekilmez bir adamla evlendiği için kendine acıyordu. Kendisine acıdikça hıncı da zamanla arttı. Hatta kocasının ölümünü bile dilemeye başladı, ama geçimleri için gereken parayı düşününce bu dileğinden vazgeçti. Parasal bakımdan ona bağlı olması, ölümünden sonra bile ondan kurtulamayacağını anlaması bu mutsuz kadını kocasına karşı daha çok kin duymaya yöneltiyor, kinini saklayıp dertlerini içine attıkça öfkesi birikiyordu. Bir gün Ivan Ilyiç'in gerçekten haksız olduğu böyle bir kavga sonunda, Ivan Ilyiç sinirlerinin çok bozuk olduğunu, ama bütün bunların rahatsızlığından ileri geldiğini söyledi. Bunun üzerine, karısı, hastaysa kendisini tedavi ettirmesini, bunun için de hemen ünlü bir doktora görünmesini salık verdi.

O da muayeneye gitti. Her şey beklediği gibi çıktı, zaten bundan başkası da olamazdı. Sıra beklemesi, doktorun—mahkemedekeyken kendisinin de takındığı- yapmacık tavırlar takınarak şurasını burasını vurup dinlemesi, yanıtı Önceden hazır, hiç gereği olmayan sorular sorması, 'Siz kendinizi bize bırakın, gerisini düşünmeyin' dercesine çalım satması —ülkemizde kendinizi birilerinin eline bırakırsanız, hakkınızda en iyisinin düşünüleceğinden kuşkunuz olmasın- tıpkı mahkemelerde onların yaptıklarının aynısıydı. Ivan Ilyiç'in mahkemede sanıklar karşısında takındığı tavrı, şimdi de ünlü doktor ona karşı takınıyordu.

Doktor, "Şunlar şunlar sizde şöyle bir hastalığın olduğunu gösteriyor, ama falanın falanın incelemesi bu durumu doğrulamazsa sizde falan hastalıkların bulunduğunu düşünmek gerekiyor," diyordu. Oysa Ivan Ilyiç için asıl sorun, hastalığın tehlikeli olup olmadığıydı. Ama doktor bu yersiz sorunun yanıtından hep kaçırıyordu. Ona göre boş bir soruydu bu, üstünde kafa yormaya bile değmezdi. Asıl sorun bütün olasılıkları dikkate almaktaydı; böbrek kayması mı, midesinde ülser mi vardı; yoksa körbağırsak mı tıkanmıştı?... Ivan Ilyiç'le bu konuları inceden inceye gözden geçirerek körbağırsak tıkanması yönünde başarılı bir karara varan doktor, idrar tahlili sonunda eline yeni kanıtlar geçince durumu bir daha inceleyeceğim söyledi. Ivan Ilyiç de sanıkların suçluluk durumunu tıpkı böyle, hem de binlerce kez başardı bir biçimde karara bağlamıştı. Kendi sanığına cakayla, üstelik neşeli gözlerle bakan doktor da, aynı onun yaptığı gibi, kesin kararını vermiş bulunuyordu. Ivan Ilyiç doktorun kararından durumun hiç de iyi olmadığını, ama doktorun kendisi başta olmak üzere kimsenin buna aldırış etmediğini anladı. Bunu anlayınca büyük bir şaşkınlığa düşerek kendine acımaya, böyle önemli bir konuda ilgisiz kalan doktoruna kin duymaya başladı.

Ama öfkelenildiğini ona sezdirmeden ayağa kalktı, masasının üzerine vizite ücretim koydu, içini çekerek, "Biz hastalar mutlaka çok yersiz sorular sorarız," dedi. "Benim hastalığım nasıl bir şey? Önemli mi, değil mi, lütfen söyler misiniz?"

Doktor, gözlüğünün üzerinden tek gözüyle ona sert sert baktı. Sanki bu bakışıyla, "Bak sanık, size sorulan soruların sınırını zorlamaya kalkarsanız ben de sizi duruşma salonundan çıkarmak zorunda kalacağım!..." demek istiyordu. "Size uygun bulduğum kadarını söyledim. İleriki incelemeler bizi daha çok aydınlatacak." Doktor böyle söyleyerek Ivan Ilyiç'i selamladı. Ivan Ilyiç ağır ağır dışarı çıktı, içinde büyük bir sıkıntıyla kızığa bindi, evine yollandı. Yol boyunca doktorun söylemiş olduğu sözleri bir bir hatırlardan geçiriyor, anlamını pek bilmediği çetrefil bilimsel terimleri basit konuşma diline çevirerek hastalığını çıkarmaya çalışıyordu. Durumu kötü müydü, çok mu kötüydü, yoksa

Önemli bir şey yok muydu?... Doktorun tavırlarına, konuşmalarına bakılırsa hiç de iç açıcı bir durumu yoktu.

Sokaklarda ona her şey hüzünlü görünüyordu. Arabacılar, evler, gelip geçenler, dükkanlar, hepsi birden derin bir hüzne gömülmüş gibiydi. Böğüründe bir an olsun kesilmeyen, sağır, iğne gibi batan ağrı, doktorun belirsiz sözleriyle birleşince bambaşka bir anlam kazanıyordu. İçine düşen yeni bir korkuyla Ivan Ilyiç ağrılarını dinlemeye başladı.

Eve gelince olanı biteni karısına anlattı. Kadın kulak kesilmiş dinliyordu. Ama daha konuşmasının yarısında, başında şapkasıyla kızı içeri girdi: Annesiyle bir yere gideceklerdi. Kız kendini zorlayarak, babasının anlattığı can sıkıcı öyküyü dinlemek için sandalyeye ilişti. Ama biraz sonra

127

dayanamayıp kalktı, bunun üzerine karısı da dinlemekten vazgeçti.

"Eh, bu duruma çok sevindim. Bak, gör işte, ilaçlarını düzenli almayı ihmal etme. Reçeteni ver, Gerasim'i eczaneye göndereyim." Karısı böyle diyerek giyinmek için odasına gitti. Henüz derin bir soluk bile alamayan Ivan Ilyiç, karısı çıkınca derin derin içini çekti. "Ne diyelim?... Belki de sandığım kadar korkulacak bir şey yok."

İlaçlarını almaya, doktorun söylediklerini eksiksiz yapmaya başladı. Ama idrar tahlilinden sonra doktorun ilk söyledikleri geçerliliğini yitirdi. Gerek tahlilde, gerekse bundan sonra yapılan incelemelerde birtakım değişiklikler, belki de anlaşılmazlıklar ortaya çıktı. Ivan Ilyiç bir türlü doktorla görüşemiyordu. Yapılanlar, doktorun ona açıkladığı durumla taban tabana zıttı. Ya doktor bir şeyler daha eklemeyi unutmmuş, ya yalan söylemiş, ya da ondan bazı şeyleri gizlemişti. O gene de söylenenleri aksatmadan yapıyor, ilk zamanlar bundan büyük bir rahatlık duyuyordu. Doktora muayene olalı beri Ivan Ilyiç'in başlıca uğraşı, sağlığını koruması için doktorun söylediklerini harfi harfine uygulamak, ilaçlarını almak ve bedenini günden güne kemiren ağrılarını kulak vermek olmuştu. Çevresindeki insanların hastalıkları, sağlık durumları, onun en çok ilgi duyduğu konular arasına girdi. Yanında birilerinin hastalığından, Ölümünden, iyileşmesinden, hele hele kendisinininkine benzeyen bir hastalığından söz edilmeye görsün, hemen dikkat

128

kesiliyor, heyecanını belli etmeden sorup soruşturuyor, onu kendi hastalığıyla kıyaslıyordu. Ama ağrıları bir türlü azalmak bilmiyordu. Gene de, Ivan Ilyiç, durumunun daha iyi olduğunu kendine telkin etmek için elinden ne gelirse yapıyordu. Herhangi bir şeyden heyecanlanmadığı sürece de kendisini aldatabilmesi kolaydı. Ama karısıyla kavga edecek olsa, görevinde bir başarısızlığa uğrasa, vint oyununda eline kötü kâğıt gelse, hastalığının sıkıntısı olanca ağırlığıyla hemen üzerine çöküyordu. Eskiden olsa bu başarısızlıklara dayanır, kötü günlerin geçip iyi günlerin geleceğine yönelik bir güvenle dişini sıkardı. Ama şimdi her türlü aksaklık elini kolunu bağlayıp onu umutsuzluğa sürüklüyordu. İşlerin böylesine ters gittiği zaman kendine, "Yeni yeni başlamıştım, ilacın da ne güzel yararını görüyordum. Nereden çıktı şu mendebur iş?" diye söylenip duruyordu... Karşısına çıkan bu tersliklere, başının belası insanlara hırslanıp öfkeleniyor, üstelik bu öfkenin onu yiyip bitirdiğini biliyordu, ama kendisini bundan kurtarmaya gücü yetmiyordu bir türlü, insanlara, çevresinde olup bitenlere kızdıkça hastalığının artacağını, bu yüzden hiçbir şeye aldırış etmemesi gerektiğini kabul ettiği halde tam tersini yapıyordu. Huzurun, sağlığın kendisine çok iyi geldiğini bildiği için her yerde onu arıyor, huzurunu kaçıran en ufak olayda ise zıvanadan çıkıyordu. Tıp kitapları okuması, başka doktorlara başvurması ise aslında ona en büyük kötülüğü yapmaktaydı. Günden güne kötüleşmesi öyle belirsizce

seyrediyordu ki bir gün öncesiyle karşılaştınca aradaki ufak fark kendi kendisini aldatmasına engel olmuyordu. Ama doktorlara gittiği zaman durumun kötüleştiğini, hem de yıldırım hızıyla kötüleştiğini düşünmeye başlıyordu. Bütün bunlara karşın doktorların eşliğini aşındırmaktan geri kalmıyordu.

O ay başka bir doktora gitti, o da birincisinin söylediğinin aynısını söyledi, yalnız konuyu biraz değişik açıdan inceledi. İkinci ünlü doktorla konuşması İvan İlyiç'in kuşkularını, korkusunu arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Bu doktor, hastalığına büsbütün değişik bir tanı koyarak ona iyileşeceğini söyledi, ama sorduğu sorularla, birtakım varsayımlarla adamcağızın kafasını iyice karıştırdı. Bu arada, İvan İlyiç'in danıştığı üçüncü bir hekim onda başka bir hastalık bularak birtakım ilaçlar verdi. İvan İlyiç bir hafta kadar bu ilaçları aldı. Ama bu sürenin sonunda ağrılarında bir hafifleme duymadığı, üstelik hem önceki doktorlara, hem de sonuncusuna güvenini yitirdiği için daha büyük bir umutsuzluğa düştü. Bir gün, tanıdığı bir kadın, ona aziz resimleriyle tedavi yapılan bir yerden söz etti. İvan İlyiç kadını can kulağıyla dinlediğini, böyle bir şeyin olabileceğine inandığını neden sonra fark ederek büyük bir korkuya kapıldı. Kendi kendine şöyle söylüyordu: "Ben manen böylesine zayıfladım mı? Olacak şey değil! Bırak bu saçmalıkları şimdi. .. Kendini kuruntuya kaptırmadan bir doktor seç de sıkı bir tedavi yolunu tut! Tamam, bu iş burada biter! Düşündüğüm gibi yapacağım. Ka

famı fazla yormadan yaza kadar çok iyi tedavi olacağım. O zaman neyin nasıl olduğunu görürüz, tereddüte yer yok artık!..." Bunları söylemek kolaysa da yapmak olanaksızdı. Bu arada ağrıları arttıkça artarak böğrüne saplandı kaldı, çok da canını sıkıyordu üstelik. Ağzının tadı da iyice kaçmıştı. Ona ağzı çok kötü kokuyormuş gibi geliyordu. İştahı azalmış, kuvvetten düşmüştü. Artık kendisini kandırmak olanağı da kalmamıştı. Başına şimdiye dek karşılaşmadığı, yepyeni, korkunç mu korkunç, çok önemli bir şeyin geldiğini anlıyordu. İşin kötüsü, bunu yalnız o biliyordu; çevresindekiler ise ya anlamadıkları ya da anlamak istemedikleri için hiçbir şey olmamış gibi davranıyorlardı. Onu en çok üzen de buydu işte! Ev halkı, Özellikle karısı ile kızı her zamankinden daha sık gezintilere çıkarırken bir türlü İvan İlyiç'i anlamıyorlar, asık suratlı ve titiz olması kendi kabahatiymiş gibi, için için ona kızıyorlardı. Her ne kadar bunu ona sezdirmemeye çalışıyorlarsa da İvan İlyiç'in gözünden hiçbir şey kaçmıyordu. Evdekilere ayak bağı olduğunu, karısının, hastalığına karşı değişmez bir tavır takınarak onun yaptıklarına, söylediklerine pek kulak asmadığını anlıyordu. işte karısının ona nasıl davrandığına bir Örnek: Praskovya Fiyodorovna, ahbablarına, "Biliyor musunuz," diyordu, "bütün hastalar gibi İvan İlyiç de doktorların söylediklerini tamı tamına yapmaz. Bir gün damlalarını alır, izin verilen yemekleri yer, zamanında yatar; ama gözünü biraz ondan uzaklaştıracak olsan, bir de bakmışsın

ilacını içmeyi unutmuş, mersinbalığı yemiş (yemesi yasaktı), vint masası başında saatin birine kadar oturmuş."

Canı sıkılan İvan İlyiç, "Ne zaman gördün?" diye bağırıyordu. "Bir kere Piyotr İvanoviç'lerde oynadım. Ne yapayım! Nasıl olsa ağrıdan uyuyamayacaktım..."

"Her neyse, sen bu gidişle iyileşemezsin. Bizi de boşuna üzüyorsun."

Praskovya Fiyodorovna'nın, kocasının hastalığıyla ilgili olarak, gerek başkalarının yanında, gerekse yalnızken ona karşı takındığı tavrın özü, hastalığında asıl kabahatin kendisine ait olduğu, salt karısına

kötülük yapmak için başına bu hastalığı çıkardığı yolundaydı. Ivan Ilyiç, karısının isteyerek öyle davranmadığını biliyordu, ama bunu bilmek ağrılarını dindirmezdi ki!... Ivan Ilyiç adliyede de kendisine karşı tuhaf davranıldığını fark ediyor ya da öyle sanıyordu. Ona hep çok geçmeden yeri boşalacak bir adam gözüyle bakıyorlarmış gibi geliyordu. Ya da arkadaşları, ummadığı bir zamanda başına gelen ve gündün güne onu kemiren, kimbilir sonunda nerelere kadar götürecektir korkunç derdim şaka konusu yaparak kuruntularıyla alay etmeye başlıyorlardı. Kıvraklığı, şakacılığı, ölçülü davranışlarıyla on yıl öncesinin Ivan Ilyiç'ini andıran Schwarz, hepsinden daha çok damarına basıyordu. Arkadaşları geliyorlar, oyun oynamak için masaya oturuyorlardı. Gıcır gıcır kâğıtlar dağıtılıyor, karolar karoların yanma konuluyordu: Elinde tam yedi karo oluyordu. Partneriyle birlikte

132

oyunu açıyor, sonra iki karoya yükseltiyordu. Daha ne isterdi? Şlem diyebileceği için sevinmesi, hop oturup hop kalkması gerekmez mi?... Ama hayır, birden böğründeki ince sızıyı, ağzındaki tatsızlığı hissediyor, şlem dediğine de diyeceğine de bin pişman oluyordu.

Başım kaldırıp oyun ortağı Mihail Mihayloviç'e bakıyordu. Arkadaş canlılığıyla elini masaya vuran ortağı, kazançlarını kendisi almamak inceliğini göstererek, pulları toplama zevkini Ivan Ilyiç'e bırakıyor, kolunu fazla ileri uzatmak zahmetine girmemesi için pulları Ivan Ilyiç'in önüne doğru itiyordu. Ivan Ilyiç, "Yoksa elimi ileri uzatamayacak kadar kuvvetten düştüğümü mü sanıyor?" diye düşünüyordu. Böyle düşünürken hangi kâğıdın koz olduğunu unutarak gereksiz yere koz istiyor ve üç içeri giriyordu. Hepsinden korkuncu da Mihail Mihayloviç'in çok üzüldüğünü gördüğü halde kendisinin buna pek aldırılmamasıydı. Niçin aldırmadığını düşünmek ise onu öldürüyordu.

Ivan Ilyiç'in kötüleştiğini gören arkadaşları, "Yorulduysanız bırakalım... Siz biraz dinlenin," diyorlardı.

Yorulmak mı? Hayır, hiç yorulmamıştı, partiyi tamamlamaları gerekirdi. Herkesin suratı bir karış asıktı, kimseden çıt çıkmıyordu. Ivan Ilyiç, arkadaşlarının suratsızlığına kendisinin neden olduğunu hissediyor, ama onları neşelendirmek için denemiyordu. Birlikte akşam yemeği yedikten sonra herkes evine dağılıyordu. Yalnız kalan Ivan Ilyiç yaşamının zehirlendiğini, üstelik

133

şimdi de başkalarınınkini zehirlemeye başladığını, bunun da azalacağı yerde gündün güne çoğalarak bütün benliğini sardığını anlıyordu. Bu düşüncelerle, böğründeki ağrı ve içindeki korkuyla yatağa yatmak, çoğu zaman ağrıdan gözünü kırpmamak demektir... Ama sabahleyin gene kalkmak, giyinmek, mahkemeye gitmek, yazıp çizmek, konuşmak gerekiyordu; eğer gitmeyip evde kalırsa, her biri başlı başına birer ıstırap kaynağı olan yirmi dört saatini evde geçirmek zorundaydı. Hem de kendisini anlayıp yakınlık gösterecek bir kişi bile bulamadan, ölümün eşliğinde tek başına yaşayarak...

V

Böylece iki ay daha geçti. Yılbaşından önce bir gün kayını çıkageldi evlerine. O sırada Ivan Ilyiç mahkemede idi, Praskovya Fiyodorovna ise alışverişe çıkmıştı. Ivan Ilyiç eve döndüğünde sıcakkanlı bir adam olan kayını çalışma odasında valizlerini açarken buldu. O içeri girerken kayını gözlerini dikmiş, konuşmadan ona bakıyordu. Ivan Ilyiç bu bakıştan her şeyi anladı. Hatta kayını 'Ah' çekmek için ağzını açmış, ama sonra kendini zor tutmuştu. Onun bu hareketleri, anladığı şeyi daha da pekiştirdi. "Nasıl, değişmiş miyim yoksa?" diye sordu. "Evet... Var bir değişiklik." Bunun üzerine, Ivan Ilyiç, kayını dış görünüşü hakkında ne kadar zorlarsa zorlasın, kayını hep

susmakta ısrar etti; Praskovya Fiyodorovna gelince de onun yanına gitti. Ivan İlyiç odaya kapanıp kapıyı arkadan kilitleti. Aynanın karşısına geçerek kendisine bir karşıdan, bir yandan uzun uzun baktı... Karısıyla çektirdikleri resmi aynadaki görüntüsüyle karşılaştırdı. Arada büyük bir değişildik vardı. Sonra kollarını dirseklerine kadar sıvayarak kollarına baktı, tekrar yenini aşağıya indirdi, divana oturup kara düşüncelere daldı. Kendi kendine, "Bırak bu düşünceleri," diyerek ayağa fırladı, masaya yaklaştı. Orada bir dosya açıp okumaya başladıysa da yapamadı. Kapıyı açarak salona çıktı. Konuk odasının kapısı kapalıydı. Ayak uçlarına basarak kapıya yaklaştı, dinlemeye başladı.

Praskovya Fiyodorovna, "Hadi canım sen de, büyütüyorsun!" diyordu.

"Ne büyütmesi? Sen farkında değilsin. Adamın Ölüp gittiği bakışlarından belli. Feri kaçmış gözlerinin. Nesi var kocanın?" "Kimse bilmiyor. Nikolayev (ikinci doktor) bir şeyler dediydi ama, aklımda kalmadı. Oysa Leşçetitskiy (ünlü doktor) bambaşka şeyler söylemişti." Ivan İlyiç kapıdan uzaklaşarak odasına doğru gitti, yatağına yatıp düşünmeye başladı: "Böbreğim kaymış... Evet böbreğim kaymış." Doktorların söylediklerini bir bir anımsadı: Böbreğinin biri yerinden koparak kaymıştı. Hayalinde bu böbreği yakalayıp durdurmaya, yerine yerleştirmeye çalışıyordu. Hani bunu yapmak böyle uzun boylu bir iş de değildi. "Hele ben bir Piyotr Ivanoviç'e gideyim de," diye düşündü.

135

Yakın arkadaşı olan Piyotr İvanoviç'in iyi bir doktor arkadaşı vardı.

İvan İlyiç çingırağı çaldı, arabayı koşmalarını söyledikten sonra hazırlanmaya başladı. Karısı, yüzünde keder izleri, sesinde başka zaman görülmeyen bir tatlılıkla, "Nereye, Jean?" diye seslendi. Karısının sesindeki bu alışılmadık yumuşaklık onu çileden çıkardı. Yüzünü ekşiterek baktı, "Piyotr İvanoviç'e uğrayacağım." Doktor bir arkadaşı olan dostunun evine gitti. Onunla birlikte de doktora. Adamı yerinde buldular, uzun uzun konuştular. Doktor, kendi düşüncesine göre, hastanın bedeninde olan biteni bir kere anatomik, bir kere de fizyolojik açıdan inceleyince her şeyi anladı. Körbağırsağında bir şey, ufacık bir şey vardı. Ama iyileştirilmesi mümkündü. Organlarından birinin gücünü azaltıp ötekinkini artırdın mı, bedeni makine gibi tıkr tıkr işlemeye başlayacaktı. İvan İlyiç yemeğe biraz geç geldi. Yemekte çok neşeliydi, durmadan konuştu, canı bir türlü çalışmak istemiyordu. En sonunda odasına çekilerek hemen işlerinin başına oturdu. Dosyaları okuyor, yazıp çiziyor, ama geriye bıraktığı ve çalışmasının sonunda ilgileneceği önemli bir konunun onu beklediği bir an olsun aklından çıkmıyordu. Çalışmasını bitirince bu önemli konunun körbağırsağıyla ilgili düşünceler olduğunu anımsadı. Yakasını bu korkunç düşüncelere kap

10) Ivan'ın Fransızca söylenişi, (ç.n.)

136

tırmadan salona çay içmeye gitti. Orada konuklar vardı; konuşuyorlar, piyano çalıyorlar, şarkı söylüyorlardı. Kızlarına kur yapan genç sorgu yargıcı da oradaydı.

Praskovya Fiyodorovna'ya bakılırsa, İvan İlyiç o akşamı herkesten daha neşeli geçirmişti. Ama kendisine sorarsanız, körbarsağıyla ilgili düşünceleri bir an olsun bırakmamıştı yakasını. Saat 11'de konuklardan izin alarak odasına çekildi. Hastalığından beri çalışma odasının yanındaki bölmede yalnız başına yatıyordu. Odasına girince soyundu, eline Zola'nın bir romanını aldı. Ama bir türlü kendini okumaya veremiyordu. Hayalinde körbağırsağını isteğine uygun biçimde düzeltti. Bütün organları görevlerini düzenli bir biçimde yaparak tıkr tıkr çalışmaya başladılar. Kendi kendine,

"Olacağı zaten buydu, sadece doğaya biraz yardım etmek gerek," diye düşünüyordu. Bu sırada ilacını anımsadı. İlacın etkisini, ağrıyı nasıl yavaş yavaş kestiğini dinlemeye koyuldu.

"İlacımı akşamdan almak, zararlı şeylerden korunmalıyım... Daha şimdiden iyileştiğimi, hem de epey iyileştiğimi hissediyorum." Böyle düşünerek böğrünü yokladı, dokununca ağrıyıydı. "Hiçbir şey duymuyorum, gerçekten daha iyiyim şimdi."

Mumu söndürüp yan yattı... Körbağıracağı düzeliyordu, hiçbir aksaklık yoktu... Ama, o pek iyi bildiği, derinden gelen, inatçı, sinsisi, kunt, rahatsız edici ağrıyı hissetmeye başladı ansızın. Ağzında gene o berbat tatsızlık... Yüreği cız etti, zihni

137

karıştı. "Aman Tanrım! Aman!... Gene başladı, gen... Bitmeyecek bu, hiç bitmeyecek!..." Birdenbire durumunu başka bir açıdan görmeye başladı. "Körbağıraksakmış! Böbrekmış! Ne körbağıraksak umurumda ne de böbrek! Benim yaşamım söz konusu burada. Ölmek ya da yaşamak!... Sağdım, sağladım, ama sona eriyor işte! Bu gidişi durdurabiliyor muyum? Hayır! Öyleyse ne diye kendi kendimi kandırıyorum? Ölmekte olduğum benden başka kimsenin gözünden kaçıyor mu? Ölümüm şurada gün, hafta, belki de an sorunu... Demin ortalık aydınlıktı, şu anda karanlık... Şimdi buradayım, birazdan oraya gideceğim... Ama nereye?" Birdenbire ürperti, soluğu kesildi. Yalnız yüreğinin vuruşlarını hissediyordu.

"Ben yok olursam ne çıkar? Hiçbir şey... Peki burada olmazsam nereye gideceğim? Ölüm, ölüm mü bu yoksa? Hayır istemiyorum..." Yatağından fırlayarak mumu yakmak istedi; titreyen elleriyle sağı solu yoklarken mumu şamdanla birlikte yere devirdi, kendisi de gerisin geriye yastığı üzerine yıkıldı. Gözleri açık, yattığı yerden karanlığa bakıyordu. "Hiçbir şeyin önemi yok... Ölüm! Evet ölüm!... içeridekilerin hiçbiri bilmiyor, bilmek istemiyor... Acıyorlar, keyif sürüyorlar." Uzaktan, kapalı kapıların ötesinden şen şakrak kahkahalar, şarkı sesleri geliyordu. "Dünya umurlarında değil, ama bir gün onlar da ölecekler! Bugün ben, yarın onlar; bundan kurtuluş yok!... Oturmuş eğleniyorlar. Hayvanlar!..." Öfkeden boğulacak gibiydi. Duyduğu üzüntüye,

138

çektiği acılara dayanamıyordu. "Bu korku... Herkesin bu korkuyu duyması olacak şey değil!" diye söylendi ve yataktan kalktı. "Doğru yapmıyorum, sakinleşmeliyim. Her şeyi ta başından bir kez daha düşünmeliyim." Düşünmeye başladı. "Evet... Hastalığın başlangıcı... Böğrümeye vurdu. Önemli bir şey değil gibiydi. Üzerinden günler geçti, başlangıçta biraz sızlıyordu, sonra ağrı fazlalaştı, sonra doktorlar ortaya çıktı, umutsuzluk, üzüntü, gene doktorlar... Derken, adım adım uçurumun kenarına geldim. Güçten düştüm, bir deri bir kemik kaldım, gözlerimin ferisi kaçtı. İşte ölüm gelip çattı, ben hâlâ körbağıracağımı düşünüyorum. Körbağıracağı nasıl düzeltsek diye yollar arıyorum. Oysa ölüm karşımda... Yoksa ölüm mü?" Yeniden korku sardı benliğini, boğulacak gibiydi. Eğilerek kibriti aramaya başladı, bir dirseğini komodine dayadı Komodini eğilmesine engel oluyor, kolunu acıtıyordu. Öfkelenerek hızlıca bastı ve komodini devirdi: Kendisi de ölümün hemen gelmesini bekleyerek, umutsuzluk içinde, soluk soluğa yatağa düştü.

O sırada konuklar evlerine gidiyorlardı. Praskovya Fiyodorovna onları uğurlarken gürültüyü duyarak içeri girdi. "Ne oldu?"

"Hiç! Komodini devirdim de..." Kadın dışarı çıktı, mum getirdi. Ivan Ilyiç bir kilometre koşmuş gibi derinden, sık sık soluk alıyor, durgun gözlerini karısına dikmiş bakıyordu. "Ne oldu Jean?"

139

"Hi..ç.. Dü..şür..düm..."

"Ne desem boş. Zaten anlamaz ki!" diye düşündü. Karısı gerçekten de anlamamıştı. Mumu yerden aldı, yaktı, ivedilikle dışarı çıktı. Bir bayan konuğunu geçirecekti. Döndüğü zaman Ivan Ilyiç hep öyle, arka üstü, tavana bakarak yatıyordu. "Sana ne oluyor? Yoksa kötüleştin mi?" "Evet."

Kadın başını sallayarak yanına oturdu. "Beni dinle, Jean. Bana kalırsa Leşçetitskiy'i eve çağıralım. Ne dersin?"

Bu, ünlü doktoru çağırıp parayı esirgememek demektir. Ivan Ilyiç zehir gibi bir gülümsemeyle, "Hayır, istemez," dedi.

Kadın biraz daha oturdu, sonra yaklaşıp alnından öptü.

Ivan Ilyiç, karısı onu öperken bütün benliğiyle ondan iğreniyor, onu itmemek için kendini zor tutuyordu.

"Haydi hoşça kal. Uyursun inşallah." "Bilmem artık..."

VI

Ivan Ilyiç Ölmekte olduğunu görüyor, büyük bir umutsuzluk içinde çırpınıyordu. Ölmekte olduğuna ta derinden inanmakla birlikte, buna alışmak şöyle dursun, ölümün nasıl bir şey olduğunu anlamıyor, anlamak istemiyordu. Kiesewetter'in mantık kitabındaki şu akıl yürütmeyi anımsadı:

140

"Gaius bir insandır, insanlar ölümlü olduklarına göre Gaius da ölümlüdür." Ama Gaius için doğrudur bu, kendisine gelince durum değişiyordu. Gaius bir insandı, hem de sıradan bir insandı; sıradan biri için sonucun böyle olması doğaldı. Kendisi ise ne bir Gaius idi, ne de sıradan bir insan; öteki insanlardan ayrı, bambaşka biriydi. Annesiyle, babasıyla, Mitya ve Volodya'sıyla,¹¹ öbür oyuncaklarıyla, arabacısıyla, dadısıyla, mürebbiye Katenya'sıyla; çocukluğunun, erginliğinin, gençliğinin sevinçleri, anıları, heyecanlarıyla Vanya¹² idi o. Gaius, Vanya'nın o kadar çok sevdiği çizgili meşin topunun kokusunu bilir miydi? Gaius onun gibi annesinin elini öper miydi? Gaius'un annesinin ipek entarisi de onun annesinininki gibi tatlı hışırdar mıydı? Hukuk Okulu'nda börek yüzünden baş kaldıran Gaius muydu? Vanya gibi o da âşık olmuş muydu? Onun gibi duruşma yürütebilir miydi?

"Gaius gerçekten ölümlüdür, onun ölmemesi için bir neden yok; ama ben Vanya, Ivan Ilyiç, başka biriyim... Bütün duygularıyla, düşüncelerimle herkesten ayrırım. Benim ölmek zorunda olmam akıl almayacak bir şey. Çok korkunç bir şey olur bu!"

Ivan Ilyiç'in aklından geçen bunlardı. "Benim de Gaius gibi ölmem gerekseydi bunu bilirdim, içimden bir şey böyle olacağını bana

11) Oyuncak hayvanlar. (ç.n.)

12) Ivan'ın küçüklik adı. (ç.n.)

141

önceden söylerdi. Ama hiç de böyle olmadı; ne ben, ne de arkadaşlarım, başımıza Gaius'ununki gibi bir şey geleceğini tahmin edebildik. Oysa şimdi durum değişti... Olmaz böyle şey! 'Olamaz' diyorum ama oluyor işte!... Nasıl bir şey bu? Derinliğine nasıl inmeli?..." Ölüm düşüncesini bir türlü anlayamıyor; bu saçma sapan, marazlı düşünceleri kendinden uzaklaştırarak yerine doğru ve sağlam olanlarını koymak istiyordu. Ama aynı düşünceler, hem de düşünce olmaktan sıyrılıp bir gerçek olarak gene gelip karşısına dikiliyordu.

Bunun üzerine, bu düşüncenin yerine başka düşünceleri çağırarak onlardan destek bulmaya çalışıyordu. Ölüm düşüncesini perdeleyen eski düşünme biçimine dönüyordu. İşin tuhafı, önceleri ölüm

düşüncesini perdeleyen, gizleyen, yok eden düşünceler şimdi aynı etkileri göstermiyordu. Son zamanda Ivan Ilyiç'in bütün işi, ona ölümü unutturacak oyalanma yolları aramak olmuştu. Bazen kendi kendine, "işimle uğraşayım, eskiden bütün yaşamımı o doldururdu," diyor, bütün kaygılarını bir yana bırakıp mahkemeye gidiyordu. Orada arkadaşlarıyla konuşmaya dalıyor; Öteden beri yaptığı gibi, insanlara aldırış etmeyen, düşünceli bakışlarla duruşma salonunu dolduran kalabalığı süzüyordu. Sonra, zayıflayan ellerini meşe koltuğun kenarlarına dayayarak alışılmış bir hareketle arkadaşına doğru eğiliyor, dosyayı önüne çekip onunla fısıldaşıyor, sonra birden bire gözlerini kaldırıp koltuğunda dikilerek bilinen sözleri söylüyor, duruşma başlıyordu.

142

Ama tam duruşmanın ortasında böğründeki ağrı, davanın nasıl gittiğine aldırmadan, sinsî, kemirici işine başlıyordu. Ivan Ilyiç hem kendini dinliyor, hem de 'ölüm' düşüncesini kafasından kovmaya çalışıyordu. Ama işte ağrı sürüp gitmekteydi; taş kesilen Ivan Ilyiç'in gözlerinin ışığı sönmüştü. Kendi kendine, "Tek gerçek o mu?" diye soruyordu. O zaman, arkadaşlarıyla küçük memurlar, onun gibi yetenekli, dikkatli bir yargıcın nasıl olup da şaşırıldığını, yanlış yaptığını ağızları bir karış açık, üzülen gözlerle görüyorlardı. Ivan Ilyiç silkinerek kendisini toparlamaya çalışıyor, duruşmayı zar zor sonuna kadar götürüyordu. Sonra, artık mahkemedeki çalışmasının bile, gizlemek istediği şeyi ondan gizlemediğini, mahkemedeki çalışmasıyla eskisi gibi 'ondan' kurtulamayacağını anlayarak üzüntüyle evine dönüyordu. İşin en kötüsü ise 'o', Ivan Ilyiç'i bir şey yapması için değil, gözlerini 'ona' dikip bakması, 'ona' baktıkça da eli kolu bağlı, acılar içinde kıvrınması için kendine çektikçe çekiyor, onunla oynuyordu. Bu zor durumdan kurtulunca, Ivan Ilyiç başka avuntular, başka kaçamaklar arıyordu. Ama kısa bir süre onu kurtarır gibi olduktan sonra bunlar da, bütün bütüne ortadan kalkmasalar bile, işe yaramaz hale geliyorlardı. 'Ölüm düşüncesi' karşısına konan hiçbir engeli tanıyamıyormuş gibi hepsinin üstesinden gelip karşısına dikiliyordu. Diyelim, son günlerde sık sık olduğu gibi, kendi eliyle döşediği oturma odasına girerken cilalı masanın kıyısındaki bir çizik gözüne ilişiverdi. Döşenmesi için yaşamını verdiği bu odada -anımsadıkça

143

içi burkularak güler, çünkü hastalığının, düşerken böğrünün bu masanın köşesine çarpması sonunda başladığını çok iyi bilmektedir— böyle şeyler olmamalıydı.

Ivan Ilyiç, çizimin neden meydana gelmiş olabileceğini araştırıp bulurdu. Albümün tunç süsünün kalkık kenarı yapmış olabilirdi bunu. Özene bezene düzenlediği pahalı albümü eline alınca, kızının ve arkadaşlarının savrukluğuna canı sıkılırdı. Resimlerin kimisi yırtılmış, kimisi ters konulmuştu. Ivan Ilyiç resimleri yeniden düzene sokar, süsün kalkık kenarını düzeltirdi. Sonra aklına bütün albümleri oradan kaldırıp başka bir yere, diyelim çiçeklerin yanına koymak gelirdi. Bunun üzerine uşağı çağırır, onun seslendiğini işiten karısı ya da kızı yardıma gelirdi. Ama onun fikrini beğenmezler, karşı çıkarlardı; o da kızar, bağırıp çağırırdı. Ama bütün bunlar iyiydi, çünkü Ivan Ilyiç 'onu' unutmuş olurdu, o artık gözünün önüne gelmezdi. Ama eşyaların yerini değiştirmeye kalkışınca hemen karısı araya girer, "Bırak canım, uşaklar yapsınlar. Sonra gene bir yerini incitirsin," derdi. İşte 'o', engelleri aşırp birden gözünün önünden geçirdi, 'onu' bir an için görür gibi olurdu. 'Onun' geçip gittiğini, bir daha gelmeyeceğini umar, ama bir de böğründeki ağrıyı dinleyince orada aynı şeyin sızlayıp durduğunu anlardı. 'Onu' kafasından atamayacaktı, çiçeklerin arkasından bakıp bakıp sırtıyordu. Bütün çabaları boştu... "Doğru mu benim şurada, şu eşyalar uğruna yaşamımı harcadığım? Olacak şey değil!... Korkunç,

144

korkunç olduğu kadar anlamsız! Olamaz, olamaz! Ama gerçek bu işte!..." Odasına çekilip yatağına

uzanır, yeniden 'onunla' baş başa kalırdı. Göz göze gelirlerdi... Ama 'onunla' yapacak bir şeyi yoktu, yalnızca bakıp bakıp korkudan buz kesilirdi...

VII

Nasıl olduysa oldu, ama bunun nasıl olduğunu kimse söyleyemez; çünkü her şey adım adım, farkına varılmadan ortaya çıktı. Hastalığım üçüncü ayında Ivan İlyiç'in karısı, oğlu, hizmetçiler, uşaklar, ahbablar, doktorlar, en başta da kendisi, onun artık başkalarını yalnız bir bakımdan ilgilendirdiğini anladılar: Şimdi en önemli sorun, onun makamını hemen boşaltıp boşaltmayacağı, çevresindekileri varlığından tedirgin olmaktan, kendisini de çektiği acılardan ne zaman kurtaracağıydı.

Geceleri gittikçe daha az uyuyordu. Önceleri afyon veriyorlardı, daha sonra morfin iğnelere başladılar. Acıları gene de dinmek bilmiyordu. Yarı uykuluyken duyduğu sıkıntılı bir ağırlık başlangıçta yeni bir durum olarak içini rahatlatmıştı, ama sonraları ağrı kadar, hatta ondan daha çok canını sıkmaya başladı. Doktorun tavsiyesine uyararak Ivan İlyiç'e özel yemekler pişiriyorlardı. Bunlar da gitgide tatsızlaşıyor, gündün güne tiksindirici oluyordu. Aptese çıkması için özel düzenekler yapılmıştı. Gene de her seferinde bir sürü azap çekiyordu.

145

Pislikten, utanç verici durumundan, kokudan, bu iş olurken yanında başkasının da bulunmasından dolayı içi içini yiyordu. Neyse ki bu en pis işte talih Ivan İlyiç'in yüzüne gülmüştü. Ona mutfak uşağı Gerasim yardım ediyordu.

Gerasim, kent yemekleriyle semirmiş, eli yüzü düzgün, temiz bir köy delikanlısıydı. Aydınlik yüzü her zaman gülerdi. Tertemiz Rus köylüsü kılığıyla bu pis işi yapması önce Ivan İlyiç'in çok tuhafına gitti.

Bir keresinde, oturaktan kalkıp kendinde pantolonunu çekecek güç bulamayınca, oracıkta yumuşak bir koltuğa yığılıverdi. Korku dolu gözlerini, zayıflıktan kadidi çıkmış çıplak kalçalarından ayıramıyor, öylece duruyordu. O sırada içeriye ağır, ama güçlü adımlarla Gerasim girdi. Ayağında kalın çizmeler, üzerinde keten bezinden bir önlük ve temiz basma bir mintan vardı. Mintanının yenlerini sıvıdığı için genç, sağlam kolları açığa çıkmıştı. İçeri girerken çizmelerinin hoş katran kokusunu ve taze kış havasını da birlikte getirdi.

Gerasim, Ivan İlyiç'e bakmadan, besbelli hastayı incitmemek için yüzündeki yaşama sevincini gizlemeye çalışarak, oturağa yaklaştı. Ivan İlyiç zayıf bir sesle ona, "Gerasim," diye seslendi.

Gerasim bir yanlışlık yapmış olmaktan korkarak birden irkildi. Sakalları yeni çıkmaya başlamış, genç, körpe, güleç, saf yüzünü hızlı bir hareketle hastaya döndürdü.

146

"Bir şey mi buyurdunuz, efendim?" "Belki iğreniyorsundur, oğlum... Ne yapayım, kusura bakma..."

Gerasim parlayan gözlerini ona çevirdi, pırıl pırıl beyaz dişlerini göstererek sırıtıyordu. "Hiç iğrenilir mi? Ne yapalım, hastamız..." Böyle diyerek becerikli, güçlü elleriyle alıştığı işi bitirdikten sonra sessiz adımlarla dışarı çıktı. Beş dakika sonra aynı sessiz yürüyüşle geri döndü. Ivan İlyiç hep koltukta oturuyordu. Uşak temizleyip yıkadığı oturağı yerine koyunca, "Gerasim," dedi. "Ne olur, şuraya gel de bana yardım et." Gerasim yaklaştı

"Kaldır beni... Yalnız kalkamıyorum... Dmitri'yi dışarı göndermemeliydim..." Gerasim yanına geldi, tıpkı yürüyüşündeki kendine güvenle onu kucaklayıp becerikli, yumuşak bir hareketle kaldırdı, öylece tuttu. Bir eliyle de pantolonunu yukarı çekip tekrar oturtmak istiyordu. Ama Ivan İlyiç ona kendisini divana kadar götürmesini söyledi. Gerasim, sanki kollarında tüy taşıyormuş gibi, onu incitmeden

divana götürüp oturttu.

"Sağ ol, oğlum. Çok beceriklisin. Bu işleri ne kadar kolay yapıyorsun!..." Gerasim yeniden gülümseyerek dışarı çıkmak istedi. Ivan Ilyiç kendisini bu çocuğun yanında çok rahat hissettiği için onu bir türlü bırakmak istemiyordu.

"Bak oğlum, şu sandalyeyi çekiver lütfen. Hayır onu değil, ötekini... Şöyle ayaklarımın altına koyuver. Ayaklarım yüksekte olunca rahatlıyorum."

147

Gerasim sandalyeyi alarak hiç gürültü çıkarmadan yere bıraktı, hastanın ayaklarını bunun üstüne koydu. Ivan Ilyiç, Gerasim ayaklarını yükseğe kaldırıncaya kadar rahatladığını hissetti. "Hah, bak ne kadar iyi oldu!.. Şu yastığı da ayaklarımın altına koy bari." Gerasim bunu da yaptı, ayaklarını bir daha kaldırıp altına yastık koydu. Gerasim ayaklarını kaldırıncaya Ivan Ilyiç daha da rahatlamış gibiydi. Gerasim ayaklarını yastığın üzerine bıraktıncaya yeniden kötüleşir gibi oldu. "Gerasim, şu anda işin var mı?" Kentlilerden beyefendilerle nasıl konuşulacağını öğrenen Gerasim, "Hayır, efendim," dedi. "Yapılacak başka ne işin kaldı?" "Daha ne işim kalacak, hepsini yaptım. Yalnız yarına odun kıracağım, o kadar." "Öyleyse ayalarımı biraz yukarıda tut... Olmaz mı?"

"Niçin olmasın? Tutarım."

Gerasim, hastanın ayaklarını kaldırdı. İvan Ilyiç bu durumda ağrılarını hiç duymuyor gibiydi. "Odun işi ne olacak?"

"Siz hiç merak etmeyin. Onu da yetiştiririz." Ivan Ilyiç, Gerasim'e, sandalyeye oturarak ayaklarını tutmasını söyledi, onunla konuşmaya başladı. İşin tuhafı, Gerasim ayaklarını yukarıda tutarken kendisini çok iyi hissediyordu. Ivan Ilyiç o günden sonra Gerasim'i arada bir yanına çağırıp oturtmaya başladı. O sırada onunla konuşmaktan da zevk alıyordu. Gerasim bunu, zorluk çekmeden, istekle, büyük bir sadelikle

148

yapıyordu. Başkalarının canlılığı, sağlamlığı, dinçliği, gücü Ivan Ilyiç'i incittiği halde yalnız Gerasim'in kuvveti ve dinçliği zoruna gitmiyor, üstelik onu yatıştırıyordu.

Ivan İlyiç'i en çok üzen, herkesin yalan söylemesiydi. Sanki ölmek üzere değilmiş de yalnızca hastaymış, sinirlenmez, tedavi görürse her şey düzelecekmiş gibi bir tavır takınıyorlardı. Oysa ne denli uğraşırlarsa uğraşsınlar durumun düzelmeyeceğini, üstelik ağrılarının artıp öleceğini adı gibi biliyordu. İşte herkes gibi onun da bildiği bu gerçeği örtbas ederek gözüne baka baka yalan söylemeleri, ayrıca bu yalana katılması için onu da zorlamaları onu kahrediyordu. Ölmek üzereyken çevresini saran bu yalanlar ne kadar aşağılıktı! Ölüm gibi korkunç, görkemli bir olayı günlük ziyaretler, ev eşyaları, yemek için alınan mersinbalığı türünden olağan şeylere indirgemeleri Ivan İlyiç'e büyük bir azap veriyordu. İşin tuhafı, onlar böyle gözüne baka baka yalan söylerken kimbilir kaç kez, "Bırakın artık şu yalanları! Ölmek üzere olduğumu siz de biliyorsunuz, ben de. Hiç olmazsa yalan söylemeyin!" diye bağırarak olmuş, ama hiçbir zaman kendinde bu gücü bulamamıştı. Korkunç, feci bir şey olan ölüme çevresindekiler herhangi tatsız bir şey, hatta yakışsız bir davranış gözüyle bakıyorlardı. Kalabalık bir salona girerken pis kokular saçan bir adammış gibi tavır takınıyorlardı ona karşı. Bütün bunları yaptıran da, Ivan Ilyiç'in hayatı boyunca sıkı sıkıya uyduğu nezaket kurallarıydı. Ona kimse acımı

149

yordu, çünkü durumunu anlamak isteyen tek bir Tanrı'nın kulu yoktu. Yalnızca Gerasim her şeyi

anlıyor, ona acıyordu. Bu yüzden Ivan İlyiç yalnız Gerasim'le baş başa kaldığı zamanlar kendisini iyi hissediyordu. Gerasim sabahlara kadar uyumadan yanında kalır da bacaklarını tutarsa acıları diner gibi oluyordu. "Siz merak etmeyin, beyefendi, ben sonra uyurum," diyordu Gerasim.

Bazen de birden bire senli benli konuşmaya başlıyordu: "Keşke hiç hasta olmasaydın. Yoksa sana hizmet etmekten kaçınır mıyım?" Yalan söylemeyen tek kişi Gerasim'di; işin aslını yalnız onun anladığı, gizlemeye gerek görmeden, eriyip giden efendisine açıkça acıdığı ortadaydı. Hatta bir keresinde, Ivan İlyiç onu yatmaya gönderdiği sırada, "Hepimiz ölüp gideceğiz. Ne diye yardım etmekten yüksünelim!" deyivermişti. Gerasim bu sözlerle, ölmekte olan birine yardımdan kaçınmadığını, bir gün o da ölürlen birinin ona yardım edeceğini söylemek istiyordu. Bu yalanlardan başka ya da bu yalanların sonucu olarak Ivan İlyiç'i üzen bir şey de kimsenin ona onun istediği gibi acımamasıydı. Çektiği uzun ıstırap dönemlerinden sonra öyle anlar oluyordu ki —bunu kendi kendine bile açıklamaktan utanıyordu- biri ona acısın, hem de hasta bir çocuğa acır gibi acısın istiyordu... Çocuklar gibi sevilip avutulmayı, okşanmayı, birilerinin başında oturup ona ağlamasını istiyordu. Yaşını başını almış, önemli bir yargıca böyle şeylerin yapılamayacağını bile bile istiyordu bunu...

150

Gerasim'le yakınlığı ona az da olsa bu merhameti sağladığı için onun yanında avunabiliyordu. Evet, Ivan İlyiç ağlamak, okşanmak ve başında ağlayanları görmek istiyordu. Ama onu yoklamaya gelen arkadaşı, mahkeme üyesi Şabak'a ağlayıp içini dökeceği yerde somurtuyor; sert, haşın bir tavır takınarak, sözü yargıtaya gönderilen bir karara getirip görüşünü şiddetle savunmaya başlıyordu. Ivan İlyiç'in son günlerini en çok içindeki ve çevresindeki bu yalan zehirliyordu.

VIII

Sabah olmuştu, evet sabah olmuştu zira Gerasim gitmiş, yerine gelen uşak Piyotr mumları söndürüp perdeyi açtıktan sonra gürültü etmemeye çalışarak yavaşça ortalığı toplamaya başlamıştı. Sabah mıydı, akşam mıydı; Cuma mıydı, Pazar mıydı?... Hangi gün, hangi vakit olursa olsun, ne fark ederdi ki? Bir dakikacık dinmeyen öldürücü ağrılar; umutsuzca süren, gene de sönmemiş yaşama isteği; biricik gerçek olan, şu gittikçe yaklaşan korkunç, iğrenç ölüm ve çevresini saran yalan... Bu durumda haftanın, günün, vaktin değeri mi olurdu? "Çayınızı getireyim mi efendim?" Ivan İlyiç, "Uşak, düzeni sürdürmek istiyor; beyler sabahleyin çay içmeli..." diye düşündü. "İstemez!" diyerek kestirip attı. "Divana geçmek ister misiniz?"

151

"Odayı toplaması gerek. Çocuğun işine engel oluyorum; üstelik pislik, düzensizlik kaynağıyım."
"Hayır rahat bırak beni!"

Uşak ortalığı topladı. İvan İlyiç elini uzattı. Piyotr hizmete hazır, koşup yanına geldi, "Bir emriniz mi var beyefendi?" "Şu saati..."

Piyotr hastanın uzansa alabileceği saati alıp ona verdi.

"Sekiz buçuk. Daha kalkmadılar mı?" "Hayır efendim. Vasiliy İvanoviç (oğlu) okula gittiler. Praskovya Fiyodorovna çağırdığınız zaman uyandırmamızı söylediler. Uyandırılalım mı?" "Yok istemez."

"Bir çay içsem ne olur?" dedi kendi kendine. "Şey... Getir bir çay!..."

Piyotr kapıya doğru yürüdü. Ivan İlyiç yalnız başına kalmaktan korkarak, "Ne yapsam da onu burada oyalasam?" diye düşünmeye başladı. "Hah, ilaç isterim!"

"Piyotr, ilacımı ver. Alalım bari, belki yararı olur."

Kaşığı alarak bir yudum içti. Ağzında ilacın o pek iyi tanıdığı, umut kırıcı, iç bayıltıcı tadını duyunca, "Yok, fayda etmez! Bütün bunlar saçma, boş şeyler..." diye karar verdi. "Hayır, hiçbirine inanmıyorum artık. Ama şu ağrı, şu ağrı yok mu ya!... Bir dakikacık dinsin hiç olmazsa!" İnledi. Piyotr geri döndü. "Yok, yok... Git, çayımı getir!" Piyotr çıktı. Ivan İlyiç yalnız kalınca inlemeye başladı; inlemesi, şiddetlenen ağrılarından çok,

152

içinin sıkıntısından. "Her gün aynı şey... Bitmeyen geceler ve gündüzler... Çabuk olsa bari! Ama çabuk olacak ne? Ölüm, karanlık?... Hayır, hayır! Ölüm olmasın da ne olursa olsun!" Piyotr tepsiye koyduğu bir bardak çayla geri döndüğü zaman Ivan İlyiç ona kim olduğunu, niçin geldiğini anlamadan şaşkın bakışlarla uzun uzun baktı. Piyotr bu bakışlardan şaşırınca ancak kendine gelebildi. "Ha çay mı getirdin?... Peki, koy şuraya. Ama önce yıkanmama yardım et, bir de temiz gömlek ver..."

Ivan İlyiç yıkanmaya başladı. Dinlene dinlene ellerini, yüzünü yıkadı, dişlerini fırçaladı. Saçını tararken aynaya baktı. Aynada kendini görünce, özellikle saçlarının solgun alnına yapıştığını fark ettiğinde içine bir korku düştü. Gömleğini değiştirirken bedenine bakarsa daha çok korkacağını bildiği için hep aynadan gözlerini kaçırıyordu. Bunu da bitirdikten sonra sabahlığı giydi, dizlerine battaniesini örterek çay içmek için koltuğa oturdu. Bir an için canlandığını hissetti, ama çayını içmeye başlamıştı ki, gene aynı tadı, aynı ağrıyı duydu. Çayını güçlkle bitirdi, sonra bacaklarını uzatarak yattı. Piyotr'u da gönderdi.

Hep aynı şeylerdi içindeki duygular... Kah bir umut kıvılcımı, kah umutsuzluk dalgaları onu içine alıyordu. Ağrılar ve can sıkıntısı arasında değişmeyen, aynı kalan bir dünya... Yalnızlıktan patlayacak gibiydi. Birini çağırarak istiyor, ama başkalarının yanında daha kötü olacağını önceden

153

biliyordu. "Bari gene morfin verseler de kendimden geçsem. Doktora söyleyeyim de bulsun bir şey. Dayanılmaz buna... Dayanılmaz!" Bir iki saat böyle geçti. Birden bire bir zil sesi geldi dışarıdan. "Doktor olsa bari!" Gerçekten de doktoru gelen; canlı, dinç, besili ve neşeli. Yüzünün, "Siz bir şeyden korkmuşa benziyorsunuz, ama şimdi bunun çaresine bakarız," der gibi bir duruşu vardı. Doktor bu tavrın burada sökmeyeceğini pek iyi bilmekteydi, ama bir kere takınmıştı bu tavrı, bir daha da vazgeçmiyordu. Ziyaretlere giden birisinin sabahleyin giydiği frakını çıkarmaması gibi... Doktor onu canlandırmak için ellerini ovuşturdu. "Üşüdüm. Hava çok soğuk. Önce biraz ısınayım..." dedi.

Sanki iş onun ısınmasındaymış, ısındıktan sonra her şeyi yoluna koyacakmış gibi bir havası vardı. Ivan İlyiç'e yaklaşarak, "Nasılız bakalım?" diye sordu.

Ivan İlyiç, onun, "Söyleyin bakalım, şu küçük marazlarınız ne durumda?" diye sormak istediğini, ama böyle sormanın yakışsız kaçacağını düşünerek sorusunu değiştirdiğini hissetti. Doktora, "Yalan söylemekten sıkılmıyor musun?" der gibi baktı. Ama doktor onun bu bakışını anlamazlıktan geldi.

"Hep öyle," dedi Ivan İlyiç, "çok ağrıyor. Ağrının bir türlü önüne geçemedik... Başka bir şey verseniz bari..."

"Ah bu hastalar, siz hep böylesinizdir. Eh, artık ısınmış gibiyim. Vücut ısımı titiz bir hanımefendi

154

olan Praskovya Fiyodorovna'ya bile söyleyecek söz bırakmıyor. Öyleyse, merhaba." Böyle diyerek Ivan İlyiç'in elini sıktı. Deminki hoppaca tavırlarını bırakarak, ciddi bir yüzle hastanın nabzını, ısınısını ölçtü; şurasına burasına vurarak dinledi.

Ivan İlyiç bütün bunların göz boyamaca, aldatmaca olduğunu kesin olarak biliyordu. Ama doktor diz

çöküp üzerine doğru abanarak kulağını bir aşağıya bir yukarıya koydukça, yüzünde ciddi bir ifadeyle çeşitli beden hareketleri yaptıkça kendini bu işin zevkine kaptırdı. İvan İlyiç, tüm bunları, tıpkı bir zamanlar sırf yalan söylemiş olmak için yalan söyleyen avukatların çırpınmalarını dinler gibi dinledi... Doktor, divanın üstüne diz çökmüş, başka yerlerine vururken kapıdan Praskovya Fiyodorovna'nın ipekli giysisinin hışırtısı işitildi. Praskovya Fiyodorovna, doktorun geldiğini haber vermediği için Piyotr'a çıkışıyordu. İçeri girip kocasını Öptü; yataktan kalkalı çok olduğunu, doktorun gelişi sırasında burada bulunamamışsa, bunun bir anlaşmazlıktan ileri geldiğini anlatmak için bir sürü dil döktü. İvan İlyiç gözlerini ona çevirerek tepeden turnağa süzdü. Teninin beyazlığı, tombulluğu, ellerinin, boynunun düzgünlüğü, saçlarının pırlıltısı, hayat dolu gözlerinin ışıltısı yüzünden karısını ayıpladı. Bütün benliğiyle ondan nefret ediyor, onun kendisine dokunmasıyla içinde kabaran nefret dalgasının verdiği acıyla kıvranıyordu. Karısının ona ve hastalığına karşı olan tavrı hiç

155

değişmemişti. Nasıl bir doktor, hastalarına karşı belirli bir tavır takınarak bunu hiçbir zaman değiştirmese, o da kocasına karşı değişmez bir tavır takınmıştı. Sözde İvan İlyiç gerekeni yapmaktadır ve suç hep ondadır. Kocasını sevdiği için ona sitem etmektedir Praskovya Fiyodorovna... Ve bu tavrını üzerinden asla atmamaktadır. "Hiç söz dinlemiyor. İlacını vaktinde almıyor. Hele yatış biçimi sağlığına çok zararlı. Hep ayaklarını yukarıda tutarak yatıyor." Bunları söyledikten sonra kocasının Gerasim'e ayaklarını havaya kaldırttığını anlattı. Doktor, "Ne yaparsınız! Hastaların aklına bazen böyle saçma sapan şeyler eser. Hoş görmeli..." gibisinden, yarı alaycı yarı acıyan bir gülümseyişle gülümsedi.

Doktor, muayenesini bitirince saatine baktı. O sırada, Praskovya Fiyodorovna, İvan İlyiç'e, o kızsız da kızmasa da bugün ünlü doktoru eve çağırdığını, Mihail Daniloviç ile (muayeneyi henüz bitirmiş olan doktorun adı buydu) durumu görüşüp bir karara varacaklarını söyledi. "Rica ederim, karşı çıkma. Bunu senin için, yani durumu iyice anlamak için yapıyorum." Kadın bunu alaycı bir sesle söylerken her şeyi onun için yaptığını, bu yüzden ona itiraz hakkı tanımadığını hissettirmek istiyordu. İvan İlyiç ses çıkarmadı, yüzünü buruşturmakla yetindi. Çevresini saran yalan ağı öyle karışıp birbirine dolaşmıştı ki içinden kurtulana aşk olsun! Karısı onun için yapar görüldüğü şeyleri salt kendisi için yapıyordu, üstelik böyle yaptı

156

ğını açık açık söylüyordu. Ona göre, yapılan bu olağanüstü şeyler kocası tarafından tümüyle ters değerlendirilecekti.

Gerçekten de, saat 11.30'da ünlü doktor geldi. Yeniden dinlemeler başladı, önce İvan İlyiç'in yanında, sonra başka bir odada ciddi tartışmalar oldu; tekrar böbreği, körbağıracağı görüşüldü. Doktorların hastalığı incelerken takındıkları tavır Öyle tumturaklıydı ki zavallı İvan İlyiç'in aklından bir an olsun çıkmayan asıl mesele (ölüm kalım meselesi) unutulmuş, böbrekkörbağır sak tartışması yeniden alevlenmişti. Mihail Daniloviç ile ünlü doktor, işlevini yerine getirmeyen bu organların üzerine atılıp ikisini de zorla çalıştıracaklardı neredeyse.

Ünlü doktor, ciddi ama umut verici bir yüzle, gitmek için izin istedi. İvan İlyiç korkuyla, umutla parlayan gözlerini doktora çevirerek iyileşme olasılığının bulunup bulunmadığını çekine çekine sordu. Bunun üzerine doktor, kesin bir şey söylememekle birlikte, böyle bir olasılığın bulunduğunu bildirdi. İvan İlyiç'in doktoru uğurlarkenki umut dolu bakışı öyle acı doluydu ki doktorun vizite parasını vermek için odadan çıkan Praskovya Fiyodorovna ağlamaya başladı. Doktorun yüreklenendirici sözlerinin etkisi uzun sürmedi. Gene aynı oda, aynı tablolar, perdeler, duvar kâğıtları, ilaç şişeleri, gene o ağır beden... İvan İlyiç incelemeye başladı. İğne yaptılar; uykuya daldı.

Kendine geldiği zaman ortalık kararmaya başlamıştı. Yemeğini getirdiler. Et suyuna çorbadan

157

zorla birkaç kaşık alabildi. Sonra gene aynı şeyler, gene karanlık akşam.

Yemekten sonra saat 7'de odasına Praskovya Fiyodorovna geldi. Akşam eğlencesine katılacakmış gibi giyinmiş, iri göğüslerini korseyle sıkıyordu. Yüzünde pudra izleri vardı. Sabahleyin Ivan Ilyiç'e tiyatroya gideceklerini söylemişti. Yabancı bir sanatçı olan Sarah Bernhardt kentlerindeydi. Ivan Ilyiç loca almalarını ısrarla söylemiş, onlar da almışlardı. Ama sonra o bunu unuttuğu için karısının giyimli hali gücüne gitti. Çocuklar için estetik ve eğitici bir şey olacağı düşüncesiyle loca alıp tiyatroya gitmelerindeki ısrarını anımsayınca boşuna gücendiğini anladı ama belli etmedi. Praskovya Fiyodorovna içeriye halinden memnun, aynı zamanda suçlu bir tavırla girmişti. Kocasının yanına oturdu, sağlık durumunu sordu. Ivan Ilyiç, karısının bunu durumunu öğrenmek için değil, laf olsun diye sorduğunu biliyordu. Çünkü kadının, kocasıyla ilgili öğrenecek bir şeyi yoktu artık. Ivan Ilyiç böyle düşünüyordu. Praskovya Fiyodorovna aslında kocasına bir şey söylemek için gelmişti oraya: Loca alınmamış olsa, Elen, kızları ve Petrişçev (kızlarının nişanlısı olan sorgu yargıcı) gitmeseler, evden dışarı adımım atmazdı. Şimdi onları yalnız başlarına bırakmak uygun kaçmayacaktı. Böyle bir zorunluluk çıkmasa kocasının yanında seve seve otururdu. O evde yokken doktorların dediklerini yapar mıydı? "Şey... Fiyodor Dmitriyeviç (kızlarının nişanlısı) seni yoklamak istiyordu. Gelsin mi? Lizanka da..." "Gelsinler."

158

Üstünde açık bir giysiyle körpe bedenini tüm çıplaklığıyla sergileyen kızı girdi içeriye. Ivan Ilyiç'in bedeni sonsuz acılar içinde kıvranırdı kızı körpe bedenini gözler önüne seriyordu. Sağlam yapılı, güçlü, üstelik âşık olduğu gözden kaçmayan Liza, mutluluğunu gölgeleyen her türlü hastalığa, ıstıraba, ölüme diş biliyor olmalıydı. Saçları 'kapoul tarzı' kıvrılmış, farklı bir genç olan Fiyodor Dmitriyeviç de girdi içeriye. Damarları dışarıya fırlamış, uzun boyunlu beyaz yakalığımsı sarmsıktı. Kolalı kocaman bir göğüslüğü, kuvvetli kalçalarını saran dar siyah bir pantolonu vardı; beyaz eldivenli elinde silindir şapkasını tutuyordu.

Fiyodor Dmitriyeviç'in arkasından kolejli oğlu da gizlice içeriye süzüldü. Zavalıcık yeni bir resmi giysi giymiş, ellerine eldiven takmıştı. Gözlerinin altında, Ivan Ilyiç'in anlamını çok iyi bildiği morluklar vardı.

Ivan Ilyiç oğluna karşı her zaman sevgi duyardı. Çocuğun ürkek, acıyan bakışı korkunçtu. Evde Gerasim'den başka durumu yalnız o anlıyor, babasına yalnız o acıyordu belki de. Hepsi oturdular, gene sağlığını sordular. Sonra ortalığa bir sessizlik çöktü. Liza annesinden dürbününü istedi. Ana kız arasında dürbünü nereye koydukları konusunda ufak bir ağız dalaşı çıktı. Tatsız bir durum doğdu.

Fiyodor Dmitriyeviç, Ivan Ilyiç'e Sarah Bernhardt'ı seyredip seyretmediğini sordu... Ivan Ilyiç önce sorularını anlamamıştı. Sonra, "Hayır," dedi. "Siz seyrettiniz mi?"

159

"Evet, Adrienne LecouvreurMe." Praskovya Fiyodorovna, artistin özellikle falanca piyeste güzel oynadığını söyledi. Liza buna karşı çıktı. Artistin oyununun inceliği, gerçekçiliği üzerine her zamanki konuşmalardan biri başladı. Konuşmanın ortasında, Fiyodor Dmitriyeviç, Ivan Ilyiç'e bakarak birden sustu. Ötekiler de sustular. Ivan Ilyiç, ıslık ıslık gözlerini önüne dikmiş, anlaşılacağı üzere onlara kızıyordu. Hepsi de garip bir durum içindeydiler. Bunu düzeltmek gerekiyordu, ama nasıl? Ne yapıp

etmeli, ortalığa çöken bu suskunluğu bozmalıydı. Kimse bu işi üzerine almıyor, nezaket yalanının birdenbire yıkılarak gerçeğin ortaya çıkacağı korkusuyla sesini çıkaramıyordu. İlk olarak Liza davranıp sessizliği bozdu. Herkesin yüreğinde duyup açıkça söyleyemediğini ağızdan kaçırırverdi. Babasının armağanı olan saatine bakarak, "Eh, gideceksek gidelim. Vakit geldi," dedi. Yalnız ikisinin bildikleri bir şey dolayısıyla nişanlısına hafifçe, anlamlı anlamlı gülümsedi. Sonra giysisini hışırdatarak kalktı. Liza'nın arkasından hepsi kalktılar, vedalaşıp çıktılar. Onlar gidince Ivan Ilyiç sanki birden hafifledi. Yalan da onlarla birlikte gitmiş, ama geriye ağrı kalmıştı. Aynı ağrı, aynı korku, durumu ne ağırlaştırıyor, ne de iyileştiriyordu. Her zamanki hastalığında değişen bir şey yoktu... Gene dakikalar dakikaları, saatler saatleri kovalamaya başladı. Bitip tükenmek bilmeyen zamanın akışı ve korkunç son...

160

Piyotr'un sorusuna karşılık, "Evet, Gerasim'i gönderin," dedi.

IX

Karısı gece geç vakit dönmüştü. Hastayı uyandırmamak için parmaklarının ucuna basarak kocasının odasına girdiyse de Ivan Ilyiç onun gelişini duydu, gözlerini açmasıyla kapaması bir oldu. Kadın, Gerasim'i gönderip kocasının başında kendisi kalmak istiyordu. Ivan Ilyiç gözlerini açtı hemen. "Hayır, istemez." "Çok ağrıyor mu?" "Ağırırsa ne çıkar..." "Afyon al bari..." Rızı oldu, afyon hapı yuttu. Praskövyta Fiyodorovna dışarı çıktı. Saat üçe kadar vakit azap verici bir dalgınlık içinde geçti. Onu, sanki her tarafını sıkıştıran dar, karanlık, uzun bir çuvala sokmaya çalışıyorlar; durmadan takıştıkları halde bir türlü işlerini bitiremiyorlardı. Bu durum korkunç acılar içinde uzayıp gidiyordu. Ivan Ilyiç bir yandan korkuyor, bir yandan da çuvala girmek için debelenip çırpınarak onu itenlere yardım ediyordu. Böyle debelenirken, birdenbire kurtularak yere düştü, kendine geldi. Gene aynı Gerasim ayak ucunda oturmuş, sessiz ve sabırlı, uyuklayıp duruyordu. Kendisi ise ayağında çoraplar, bitkin bacaklarını Gerasim'in omuzlarına dayamış

161

yatıyordu. Hep aynı abajurlu mum, dinmek bilmeyen ağrı...

Fısıltıyla, "Sen git Gerasim..." dedi. "Zararı yok... Otururum." "Hayır, git."

Bacaklarını indirdi, kolunun üstüne yan attı. Kendisine çok acıyordu... Gerasim'in bitişik odaya gitmesine kadar zor bekleyerek çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı. Zavallılığına, korkunç yalnızlığına, insanların, Tanrı'nın acımasızlığına, belki de Tanrı'nın yokluğuna ağlıyordu... "Bütün bunları niçin yaptın? Niçin beni buraya getirdin? Ben ne yaptım da bana bu acıları çektiriyorsun?..."

Sorularına yanıt beklemiyordu. Yanıt alamayacağı için de ağlıyordu. Ağrılar gene depreşti, ama o kıpırdamıyor, kimseyi yardıma çağırılmıyordu. Kendi kendine "Haydi, daha vur!... Ne duruyorsun? Vursana!... Ama neden? Ben sana ne yaptım?..." diyordu.

Sonra sustu, yatıştı. Yalnız ağlaması değil soluk alması bile durdu; dikkat kesilip dinlemeye koyuldu. Dinlediği şey, bir ses ya da bir konuşma değildi; ta derinden gelen düşüncelerinin kıpırdanışını dinliyordu sanki. "Ne istiyorsun?"

Ruhu ona açıkça böyle sesleniyordu. "Ne istiyorsun? Ne istiyorsun?" diye üsteledi birkaç kez daha.

O zaman Ivan Ilyiç, "Ne mi istiyorum? Açık çekmemek. Yaşamak," dedi. Sonra yeniden dinlemeye başladı. Öyle dikkatli

dinliyordu ki ağrıyı bile hissetmez olmuştu. Ruhunun sesi, "Yaşamak mı? Nasıl yaşamak?" diye soruyordu.

"Eskiden nasıl yaşıyorsam öyle. Rahat, tatlı..." "Eskiden rahat, tatlı mı yaşıyordun?" Ivan Ilyiç hayalinde tatlı yaşantısının en iyi zamanlarını gözden geçirmeye başladı, işin tuhafı, tatlı yaşantısının en hoş giden anları şimdi ona eskisinden çok farklı görünüyordu. Çocukluğu dışında yaşamının en zevkli anı bile değerini yitirmişti. Yalnız orada, çocukluğunda, gerçekten tatlı olan, yeniden döndürülebilse yaşamaktan zevk alacağı çok şey vardı. Ama bu zevkleri tadan adam o değildi artık... Sanki başka birine ait anılardı bunlar. Bugünkü Ivan Ilyiç içinse, o zaman erinç saydığı her şey şimdi gözünde eriyor, çoğu kez iğrenç bir şeye dönüşüyordu. Çocukluğundan uzaklaşıp bugüne yaklaştıkça sevinç diye bir şey kalmıyor ya da sevinç olma niteliğini yitiriyordu. Bu dönem Hukuk Okulu'yla başlıyordu. O zaman gerçekten tatlı olan bir şeyler vardı gene de. Neşe vardı, arkadaşlık vardı, umut vardı... Ama üst sınıflarda bu tatlı anlar iyice seyrekleşiyordu. Sonra, valinin yanında ilk görevi sırasında yeniden güzel bir dönem başlıyordu. Ancak Ivan Ilyiç'i bu dönemde en çok heyecanlandıran, bir kadının sevgisiyle ilgili anılardı. Sonra her şey karışıyor, iyi zamanlar yeniden azalıyordu. Daha sonra büsbütün azalıyor, böylece gitgide yitiyordu.

Hiç beklemediği anda çıkagelen evlilik, karısının yapmacık davranışları... Ve o öldürücü çalışma

163

isteği, o para hırsı; böylece geçen bir, iki, on, yirmi yıl... Yıllar ilerledikçe ağırlık omuzlarına daha çok biniyordu. Meğer başarılı bir yolda yürüdüğünü sandığı halde başarısızlığa doğru dört nala koşuyormuş da haberi yokmuş. Gerçekten de öyleydi. "Başkalarının gözünde iyi yaşıyor görünürken hayat ayaklarımın altından akıp gidiyormuş... Şimdi de ölmeye hazırlan bakalım." Ama bunun anlamı ne? Neden böyle oluyor? Olamaz, yaşam böylesine anlamsız, böylesine çirkin olamaz! Yaşam böylesine çirkin ve anlamsızsa, bu, ölmek için bir neden mi?... Başka bir iş var bunun içinde...

"Belki de gerektiği gibi yaşamadım?" diye geldi aklına. Kendi kendine, "Ama nasıl olur, her şeyi gerektiği gibi yaptım," dedi. Sonra yaşam ve Ölüm bilimcesinin bu biricik çözümünü, olmayacak bir şeymiş gibi hemen kafasından uzaklaştırmaya çalıştı. "Peki, şimdi istediğin nedir? Yaşamak mı? Nasıl yaşamak? Mahkemedeki mübaşirin, 'Mahkeme başlıyor,' diye bağırdığı zamanki gibi mi?" "Mahkeme başlıyor, mahkeme başlıyor," diye üsteledi kendi kendine. "Al işte sana mahkeme!" "Ama ben suçlu değilim!" diye bağırdı öfkeyle. "Niçin yapıyorsunuz bunları?" Ağlamayı kesti, yüzünü duvara döndürerek hep aynı şeyi düşünmeye başladı: "Nedendir bu korkunç acılar? Nedendir? Ha?" Ne kadar düşünürse düşünsün, soruları yanıtız kalıyordu. Her zaman olduğu gibi, gerektiği biçimde yaşamadığı aklına gelince hemen doğru

164

yaşadığında direterek bu garip düşünceyi zihninden kovuyordu.

X

İki hafta daha geçti, Ivan İlyiç divandan kalkamaz olmuştu. Yatağa yatmak istemediği için çoktan beridir divanda yatıyordu. Yüzü duvara dönük, bir yandan bitmek tükenmek bilmez acılar çekiyor, bir yandan da kafasında yer etmiş olan düşünceye yanıt arıyordu. Neydi bu? Yaklaştığı şeyin ölüm olduğu doğru muydu? içindeki ses, "Evet doğru," diye karşılık veriyordu. "Peki, ya bu ağrıların ne gereği var!" "Hiç, öyle işte!..." Bundan başka bir yanıt yoktu... Hastalığı ortaya çıkıp doktora ilk

gittiğinden beri Ivan Ilyiç'in yaşamı ruhsal olarak birbirinin tersi iki duruma ayrılmaktaydı. Nöbetleşe var olan bu iki durumdan birinde, anlaşılması güç, korkunç ölümü umutsuzluk içinde beklerken; ötekinde ise içinde doğan bir umut kıvılcımıyla bedeninin her türlü kıpırdanışım ilgiyle izliyordu. Gözünün önüne bazen, geçici bir süre için, ödevini yapmayan böbreği ya da bağırsağı geliyor, bazen de bir türlü etkisinden kurtulamadığı, anlaşılmaz, korkunç Ölümü düşünüyordu. Bu iki ruh durumu hastalığının başlangıcından beri sırayla birbirini kovalıyordu. Ama hastalık ilerledikçe böbrekle ilgili düşüncesi daha çok düşsel, kuşkulu bir hal alıyor, yaklaşan Ölüm kavramı ise gitgide gerçeklik kazanıyordu.

165

Üç ay öncesiyle o anki durumunu karşılaştırıp adım adım ölüme gittiğini düşünmesi, bütün iyileşme umutlarının yıkılmasıyla sonuçlanıyordu. Kalabalık bir kentte, dostları arasında, ailesinin içinde olduğu halde, Ivan Ilyiç son zamanlarını korkunç bir yalnızlık içinde, yüzünü divanın arkalığına döndürüp yalnızca geçmişini düşünerek geçirmekteydi. İçine düştüğü yalnızlık ne denizin dibinde, ne de yerin altında bulunabilecek türdendi. Bu koyu yalnızlıkla geçmişin bütün hayallerini birbiri ardına gözünün önüne getiriyordu. Ama ne zaman hayale dalsa en yakın günlerle ilgili olandan başlayıp en uzaktakilere, çocukluk günlerine varıp dayanıyordu. Akşam yemeğinde verdikleri kuru erik hoşafı mı geldi aklına, hemen çocukluğunda yediği buruşuk, hanı frenkeriğini, eriğin kendisine özgü tadını, çekirdeğine kadar yiyince ağzının salyayla dolmasını anımsıyordu. Oradan da, sırayla, o dönemin bitmez tükenmez anıları birbirini kovalamaya başlıyordu: Dadısı, kardeşleri, oyuncakları... Ivan Ilyiç kendi kendine, "Bunları bırakalım... çok acı..." diyor, yeniden bugünkü yaşamına dönüyordu. Divanın arkalığında bir düğme, sahtiyan kaplama kırışıklar, derken, "Sahtiyan hem pahalı, hem de dayanıksız... Onun yüzünden az mı kavga ettik?... Ama babamızın yırtılan çantasının sahtiyanı da, o yüzden çıkan kavga da bir başkaydı... Kavga ettik diye babam bizi odaya kapatmış, annem gizlice börek getirmişti..." diye düşünerek yine çocukluğuna gidiyor, gene acı şeyler anımsıyor, bu düşünceleri kendinden

166

uzaklaştırıp başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.

Anılar zihninde birbirini kovalaya dursun, bir yandan da hastalığının nasıl başlayıp geliştiği geliyordu aklına. Zamanda gerilere gittikçe yaşama gücü artıyordu. Yalnız yaşama gücü değil, yaşamındaki iyi günlerin sayısı da çoğalıyordu. Daha doğrusu bunlar birbirine karışıyordu. "Çektiğim acılar arttıkça hayatın yaşanacak yanı kalmadı," dedi kendi kendine. Ta gerilerde, hayatın başlangıcında, aydınlık bir nokta vardı; ondan bu yana her şey gittikçe hızlanarak karanlığa gömülüyordu. "Ölüme olan uzaklığın karesiyle ters orantılı bir hız..." diye düşündü. Hızı artarak düşen bir taşın görüntüsü saplandı zihnine. Gittikçe çoğalan acılar yumağı olan yaşamı, acıların en korkuncu olan bir sona doğru takla atarak uçuyordu. "Ben de uçuyorum..." diye geçirdi içinden.

Ivan Ilyiç ürperiyor, debeleniyor, bu gidişe karşı koymak istiyordu. Ama artık karşı koyamayacağını biliyordu. Baka baka yorulduğu halde, gözünün önündekine bakmaktan kendini alamayarak divanın arkalığına bakıyor, tepetaklak düştükten sonra korkunç bir çarpma ile paramparça olacağı anı bekliyordu. "Karşı konulmaz," diyordu. "Ama en azından nedenini anlayabilseydim! Bunu da yapamıyorum... Gerektiği gibi yaşamamış olsaydım aklım yatardı. Böyle bir şeyi nasıl kabul ederim?" Ivan Ilyiç şöyle bir gerilere gidince yaşamının geleneklere, göreneklere, nezaket kurallarına uygun geçtiğini düşünüyor,

167

"Böyle bir şey olamaz!" diyordu. Bir yandan da gülümsüyordu. Sanki birisi bu gülümsemeyi görüp aklanacaktı. "Akıl almaz bir şey! Acılar, ölüm... Neden?"

XI

Böylece iki hafta daha geçti. Bu sırada hem Ivan Ilyiç'in, hem de karısının istedikleri, çoktandır bekledikleri bir şey oluverdi. Petrişçev, kızlarını resmen istedi. Bir akşamüstü gerçekleşti bu olay. Ertesi sabah Praskovya Fiyodorovna, Petrişçev'in evlenme önerisini kocasına nasıl söyleyeceğini düşünerek odasına girdi. O gece Ivan Ilyiç'te kötüleşmeye yüz tutan yeni bir değişiklik olmuştu.

Praskovya Fiyodorovna onu divanın üstünde, ama başka bir durumda buldu. Ivan Ilyiç sırtüstü yatıyor, inliyordu; gözlerini tavana dikmişti. Karısı ilaçlardan söz açınca Ivan Ilyiç gözlerini ona dikti bu sefer, kadının lafi ağzında kaldı Kocasının bakışı, özellikle ona karşı, büyük bir kinle doluydu.

"Tanrı aşkına, bırak beni rahat öleyim," dedi Ivan Ilyiç.

Praskovya Fiyodorovna odadan gitmek için davrandı, tam o sırada kızı içeri girerek hatırını sormak amacıyla babasının yanına yaklaştı. Ivan Ilyiç ona da karısına baktığı gibi baktı. Kızının sağlığını sormasına karşılık, soğuk bir sesle, yakında kendisinden kurtulacaklarını bildirdi.

168

Onun söylediklerine karşılık vermediler; biraz oturduktan sonra sessizce çıktılar. Liza, "Bizim ne suçumuz var?" dedi annesine. "Sanki onu bu duruma sokan bizmişiz gibi... Babam için üzülyorum, ama onun bize acı çektirmesi doğru mu?"

Doktor her zamanki saatinde geldi. Ivan Ilyiç, kin dolu gözlerini bu sefer ona dikip bütün sorularına kısaca 'Evet' ya da 'Hayır' diyerek karşılık verdi. En sonunda, "Elinizden bir şey gelmeyeceğini biliyorsunuz. Bırakın beni artık," dedi. "Acıları hafifletebiliriz hiç olmazsa." "Onu da yapamıyorsunuz. Bırakın..." Doktor dışarı çıktı. Praskovya Fiyodorovna'ya kocasının durumunun iyice bozulduğunu söyledi. Acılar son derece şiddetlenmiş olmalıydı, dindirmek için tek çare afyundu. Doktorun bedensel acıların korkunç olduğunu söylemesi bir gerçektir. Ama hastanın çektiği manevi acılar, bedensel acılardan kat kat fazlaydı. Bugün ıstıraptan kıvrınmasının asıl nedeni de buydu.

Ivan Ilyiç'in manevi acılarının bir nedeni vardı. O gece ayak ucunda uyuyan Gerasim'in çıkık elmacık kemikli, uysal yüzüne bakarken aklına birdenbire şu düşünce gelmişti: "Ya bütün hayatım, yaşadığımın bilincinde olduğum bu hayat, gerçekten olması gerektiği gibi değilse?" Şimdiye dek olmayacağını sandığı şey, yani yaşamının gerektiği biçimde yaşanmamış olabileceği düşüncesi aklına yatmaya başladı. Kendisinden yüksekte olanların iyi saydığı şeylere karşı içinde

169

uyan an belli belirsiz kıpırdanışlar, hani şu içinde uyanır uyanmaz kovmaya çalıştığı zayıf kuşklar doğru olabilirdi ve belki bunun dışındakiler gerçeğe aykırıydı! İşi de, yaşama düzeni de, aile anlayışı da, görev ve toplum ilişkileri de temelden yanlıştı belki de.

Ivan Ilyiç bunları kendisine karşı savunmak istedi. Ama savunmasının ne kadar güçsüz olduğunu o anda anladı. Hem savunsa eline ne geçecekti? "Madem ki gerçek bu, şu dünyada elime geçen nimetleri berbat ediyorum, üstelik bunları düzeltmeme de olanak yok, öyleyse niye boşuna uğraşıyorum?" dedi.

Sırtüstü uzandı, başından geçenleri başka bir gözle incelemeye koyuldu. Ertesi sabah önce uşağın, sonra karısının, sonra kızının, sonra da doktorun her davranışı, her sözü, o gece gözlerinin önünde

beliren korkunç gerçeği doğrulamaktaydı. Bütün bu hareketlerde kendini, şimdiye dek nasıl yaşadığını gördü. Artık açıkça anlıyordu ki, *yaşamı ve ölümü kapsayan korkunç bir yanlış işlemiştir*. Bunu anlaması bedensel acılarını artırdı, on katına çıkardı, inliyor, çırpıyor, üstünü başına paralıyordu. Giysisi onu sıkıyor, boğuyordu sanki; bu yüzden herkesten nefret ediyordu.

Ivan İlyiç'e fazlaca afyon verdiler, çok geçmeden daldı, ama öğle yemeğinde her şey nüksetmeye başladı. Herkesi yanından kovuyor, kendini yerden yere atıyordu. Karısı yanına geldi. "Jean, canım," dedi. "Benim için yap bunu... Benim için. Bunun bir zararı dokunmaz, çoğu

170

zaman yararı bile olur... Sonra zor bir şey de değil... Çoğu sağlıklı kimseler bile..." Ivan İlyiç'in gözleri belerdi. "Ne?... Priçaçtiye mi?"¹³ Ne gereği var? İstemem... Ama bu..." Karısı ağlamaya başladı.

"Yapılınsın, değil mi dostum? Bizim papazı çağırayım. Çok iyidir." "Peki. Yapın ne istiyorsanız..." Papaz gelip günah çıkardığı zaman yatıştı, kuşkularından, dolayısıyla acılarından kurtulduğunu hissetti, içinde yeni bir umut ışığı parladı. Şimdi gene körbağırsağını, onun düzelme olasılığını düşünüyordu. Gözleri yaşla dolu olarak kutsal şaraplı ekmeği yedi.

Ayinden sonra yatırılınca bir süre hafif hissetti kendini, içinde yaşama umudu yeniden doğdu. Doktorların önerdikleri ameliyatı düşünmeye başladı. İçinden, "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum," diyordu. Karısı ayinin bitiminden sonra onu kutlayarak, "Şimdi daha iyisin, değil mi?" diye sordu.

İvan İlyiç onun yüzüne bakmadan, "Evet," dedi. Karısının giyinişi, duruşu, yüz ifadesi, sesinin tonu ona hep aynı şeyi söylüyordu; "Hayır, hayır. .. Ne o zaman, ne de şimdi doğru olanı yaşadım. Bütün yaptıklarım, hayatı ve ölümü senden uzak tutan kocaman bir yalandı." İvan İlyiç bunları düşünür düşünmez içindeki kin yeniden kabardı; kinle birlikte bedensel ağ

13) Günah çıkarma töreni sırasında yapılan şaraplı ekmeği yedirme ayini. (ç.n.)

171

rıları, ağrılarla birlikte, gittikçe yaklaşan Ölümün korkusu depreşti. Yeni bir sıkıntı çöktü üzerine; içinden bir şeyler yükselmeye, soluğu daralmaya başladı. 'Evet' derken korkunç bir görünüşü vardı. Gözlerini karısına dikerek zayıflığından umulmayan bir çeviklikle yüzükoyun döndü.

"Gidin, hepimiz gidin!... Yalnız bırakın beni!..." diye bağırdı.

XII

O andan sonra da, üç gün ardı arkası kesilmeyen haykırışlar başladı. Bu korkunç çılgınlıkları iki üç kapı öteden işitenler dehşete düşüyorlardı. Karısına 'Evet' dediği zaman artık mahvolduğunu, bir daha geriye dönemeyeceğini, sonunun geldiğini, kuşkularının çözülmeden gene kuşku olarak kaldığını anlamıştı.

Türlü sesler çıkararak, "Uu... Uu... Uu!..." diye bağıırıyordu.

Önce, "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum..." diye tutturmuş, sonra da "Uuu!" diye bağırılmaya başlamıştı.

Zaman kavramını unuttuğu üç gün boyunca, görünmeyen, karşı konulmaz bir kuvvetin onu sokmaya çalıştığı siyah çuvalın içinde debelendi durdu.

Ölüm hükmü giyen bir suçlunun, celladın elinden kurtulamayacağını bile bile çırpınması gibi bir şeydi onun çırpınması. Karşı koymak için

harcadığı bütün çabalara karşın, içine korku salan şeye her an biraz daha yaklaştığını hissediyordu. İstirabının, hem o kara deliğin içine zorla sokulmaktan, hem de onun içine kendi isteğiyle girmesinden kaynaklandığını anlıyordu. Hayatının iyi geçmiş olduğuna yönelik inancı, oraya girmesini engelliyor gibiydi. Kendisini haklı görmesi, hem orada kalakalıp ileri gidememesine, hem de daha çok acı çekmesine neden oluyordu. Birdenbire, bilinmeyen bir kuvvet onu önce göğsünden, sonra böğründen itti; soluğu daha çok kesildi. İvan İlyiç deliğe yuvarlanıverdi... Orada, deliğin dibinde bir aydınlık belirdi... Yolculukta tren geri geri giderken ileri gittiğinizi sanırsınız, sonra asıl yönünüzü anlarsınız. İvan İlyiç'e de aynı şey oldu.

Kendi kendine, "Evet, yaşamım boyunca gerekeni yapmadığım doğru," diyordu. "Ama zararı yok. 'Mecbur olunan şey' de pekâlâ yapılabilir. Peki nedir bu mecbur olunan şey?" İvan İlyiç bu soruyu sorduktan sonra birdenbire sakinleşti. Bu durum üçüncü günün sonunda, ölümüne iki saat kala meydana çıkmıştı. Tam o sırada kolejli oğlu, babasının odasına yavaşça girdi, yatağına sokuldu. Can çekişen İvan İlyiç avaz avaz bağıyor, kollarını oradan oraya savuruyordu. Eli birden oğlunun başına çarptı. Çocuk elini yakaladı, dudaklarına götürdü, ağlamaya başladı, işte o anda kara deliğe yuvarlanarak oradaki ışığı görmüş, yaşamının gerektiği biçimde geçmediğini, ama henüz bunu düzeltebileceğini anlamıştı. Kendi kendine, "Nedir bu şey?" diye sorduktan sonra sakinleşerek içindeki sesi dinlemeye koyuldu. O anda birinin elini öptüğünü hissetti. Gözlerini açıp oğluna baktı. Acımaya başladı çocuğa. Karısı yaklaştı o sırada. İvan İlyiç ona da baktı. Kadının ağzı açıktı, burnundaki, yanaklarındaki gözyaşlarını silmemişti. Keder dolu gözlerle ona bakıyordu. İvan İlyiç karısına da acıdı. "Evet, üzüyorum onları," diye düşündü. "Bana acıyorlar ama ben ölünce her şey düzelecek." Bunu söylemek istediye de kendinde konuşacak güç bulamadı. "Zaten söylemekten ne çıkar? Yapmak gerek," diye geçirdi içinden. Gözleriyle oğlunu gösterdi karısına. "Çıkar... Yazık... Sana da..." dedi. "Prosti,"¹⁴ diye eklemek istedi, dili dolaşarak, "Propusti,"¹⁵ dedi. Kendinde yaptığı yanlış düzelterek gücü bulamayınca elini salladı. Anlayacak olan anlardı nasıl olsa... İçini sıkın, içinden çıkmayan şeyin birden dışarı çıkmaya başladığım, hem de iki yerinden, on yerinden, her yerinden çıkmaya başladığını anladı. Ailesine acıyordu. Onların üzülmemesi için bir şeyler yapmalıydı. Hem onları, hem kendisini bu acıdan kurtarmalıydı. "Ne kadar rahat, hem de ne kadar kolaymış!..." diye düşündü. "Ya ağrı? Onu ne yapmalı?..." "Ağrı! Söyle neredesin?" Böyle söylenerek dinlemeye başladı. "Hah işte şurada! Ne yapalım, varsın olsun!..." "Ya ölüm? O nerede?"

14) Affet, (ç.n.)

15) Çıkar, bırak gitsin, (ç.n.)

içinde ölüme karşı duyduğu her zamanki korkuyu arıyor, bulamıyordu. Nerede?... Ne ölümü?... Korkunun zerresi yoktu, çünkü ölüm yoktu. Ölüm yerine aydınlık vardı. "Demek öyle! Ne büyük mutluluk!..." Bütün bunlar onun için bir anda oluverdi ve bu anın anlamı artık değişmedi. Orada bulunanlar içinse can çekişmesi iki saat daha sürdü. Göğsünde bir şeyler hırıldıyor, bitkin bedeni tir tir titriyordu. Sonra hırlamalar, titremeler gitgide azaldı. Birisi üzerine eğilerek, "Bitti!" dedi. İvan İlyiç bunu işitti, içinden aynı sözü yineleyip, "Ölüm bitti, o yok artık," dedi. Derin bir soluk aldı. Daha soluğun yarısındaiken durdu, gerindi ve can verdi.